

Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців
і Відділення релігієзнавства
Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України



Українське релігієзнавство

№1

Бюлетень «Українське релігієзнавство»
затверджений ВАК України як періодичне
фахове видання за профілем «філософські науки»
«історичні науки» та «соціологічні науки».

*Видається щоквартально з 1996 року.

*Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 2057 від 19 липня 1996 року.

* Адреса редакції: 01001 Київ-1,
вул. Трьохсвятительська, 4, кімн. 323-324.

Тел. (067) 466-97-03 – головний редактор,
(044) 279-04-18 – редакція бюлетеня.

E-mail: cerif2000@gmail.com

*Редакція бюлетеня може публікувати статті й
матеріали, не поділяючи позиції їх авторів.

*Відповідальність за достовірність фактів, цитат,
власних імен та назв несуть автори.

*Подані рукописи рецензуються, не повертаються.

*Редакція залишає за собою право виправляти мову,
стилістику, редагувати матеріал відповідно
до стандарту видруку статей.

*Редакція не вступає в листування з автором.

*При передруку посилання на «Українське
релігієзнавство» обов'язкове.

*Усі права застережені (с)

УКРАЇНСЬКЕ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Українське релігієзнавство - давня і водночас порівняно молода галузь гуманітарного знання. Давня тому, що сягає своїм корінням ще доби Київської Русі. Саме тоді з'являються писемні твори, в яких з певних конфесійних позицій описуються релігійні процеси на давніх українських теренах. Так, в "Повісті врем'яних літ" говориться про процес запровадження християнства в Русі-Україні, розкривається історичне, психологічне і світоглядне підґрунтя вибору Володимиром Великим віри для свого народу. Молода тому, що не має своєї глибокої професійної традиції і, як окрема сфера наукового знання, починає складатися лише у другій половині ХІХ століття в творчому доробку ідеологів громадівського руху і пов'язана насамперед з іменами М.Драгоманова і О.Потебні. До цього релігієзнавство у нас розвивалося в основному в його богословській формі, не на рівні професійної зайнятості, а як доповнення до дослідження інших проблем суспільного чи духовного життя, дослідження історії України. Воно формувалося переважно в контексті суспільно-політичної і філософської думки України ХVІІ-ХХ століть. Українські мислителі прагнули не просто в загальнотеоретичному плані з'ясувати, що таке релігія, в чому її особливість як духовного явища. В своїх розвідках вони насамперед розкривали її функціональну значимість, роль в національному розвитку України. А оскільки значення різних конфесій християнства в поступі українства було надто суперечливим, то це й зумовило різні оцінки українськими духовниками релігійного феномену, його впливу на процеси національного життя. Зауважимо одначе, що всі вони в той чи інший спосіб прагнули поставити християнство на службу національному розвитку. Якщо Г.Сковорода жадав це втілити через заклик до утвердження кожного, зокрема, в принципах християнського життя, то кирило-мефодіївці висловлювали ідею місійної ролі українства в слов'янському світі. Якщо Т.Шевченко закликав Бога зглянутися на злидні і нещастя рідного йому народу, ладен був навіть проклясти його за бездіяльність і очікування, то І.Франко прагнув підпорядкувати релігію культурному розвитку українства.

Тривалий час у різних публікаціях всіляко утверджувалася думка про домінування в поглядах українських мислителів антирелігійної орієнтації. Проте такі твердження скоріше були даниною офіційній версії про матеріалізм як магістральний напрям людського думання, ніж науковим відтворенням дійсного харак-

теру світоглядних устремлінь суспільної думки України. Українських мислителів всіх часів дійсно відрізняє вільнодумча тенденція, але до відвертої антирелігійності вона доходила подеколи хіба що в творчості М. Драгоманова, І. Франка й Лесі Українки. Що ж стосується попередніх століть, то там вільнодумство виражалося скоріше в формі антиклерикалізму, релігійного скептицизму, інакомисля й індиферентизму, у деякого - пантеїзму.

Становлення релігієзнавчої думки України відбувалося переважно у двох дисциплінарних сферах - філософії релігії та її історії. Але якщо здобуток останньої вже ввійшов у знятому вигляді в науковий обіг сучасного українського релігієзнавства, то думки вітчизняних мислителів з окремих проблем філософії релігії так і залишаються незапрошеними. Ми маємо тут на оці насамперед праці професорів Києво-Могилянської Академії. Причиною цього є те, що цей напрям релігієзнавства в Україні нині лише починає розвиватися як самостійна сфера знання, а праці цих мислителів не перекладені на сучасну українську мову.

За роки тоталітаризму не вийшло у світ жодної праці з історії релігій і історії релігієзнавства в Україні. Окремим фрагментарним дослідженням з цих проблем притаманні класово-заідеологізована упередженість щодо релігії, прагнення розглядати її як акультурне явище, гальмо соціального поступу, духовного розвитку. Їх автори, усвідомлюючи наукову безплідність написаного, звертаються нині із словом свого каяття до тих, хто сприйняв це за істину. Перед релігієзнавчою думкою України стоїть завдання здолати вади цих досліджень, науково відтворити історію релігійного процесу в Українській землі. Методологічними засадами цього можуть слугувати такі дослідницькі принципи, як об'єктивність, історизм, загальнолюдськість, світоглядний плюралізм, позаконфесійність.

Але якщо в роки тоталітаризму видавався щорічно міжвузівський релігієзнавчий збірник, журнал, серія брошур товариства "Знання", існували спеціальні редакції в багатьох видавництвах, з позицій ленінських методологічних установок релігію вивчали спеціальна інституція - філіал Московського Інституту наукового атеїзму, більше десяти вузівських кафедр, декілька сот дослідників з академічних інститутів, вузів, музейних установ, то релігієзнавча наука нині переживає глибоку кадрову кризу. Не більше сотні дослідників працюють професійно в її сфері. Це насамперед Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, утворене в 1991 році завдяки великим організаторським зусиллям члена-кореспондента Академії наук О.Онищенка. Його три відділи - філософії релігії (завідуючий - проф. А.Колодний), історії релігії в Україні (завідуючий - проф. П.Яроцький) і проблем релігійних процесів в Україні (завідуючий - доктор філософії П.Косуха) - об'єднують біля тридцяти науковців, з яких чотири -

доктори і 16 - кандидати наук. Зауважимо, що недавно в проектах скорочення штатів Академії наук значилася й ця по суті єдина активно працююча в Україні релігієзнавча наукова інституція. Синдром закриття її в останні роки чомусь є перманентним, що, зрозуміло, негативно позначається на організації дослідницької роботи. Штати поступово скорочуються, поповнення її складу через аспірантуру Відділення мінімальне. Фінансова скрута вириває молодих, здібних науковців з дослідницької сфери, кидає їх, як це не прикро, в сферу бізнесової діяльності.

Проте, незважаючи на все це, Відділення працює. За останні три роки його співробітниками написані праці “Релігія в духовному житті українського народу” (за ред. А.Колодного), “Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози” (за ред. П.Косухи), “Українська Церква між Сходом і Заходом” (за ред. П.Яроцького), “Українське православ’я: періоди ренесансу і криз” (за ред. П.Яроцького), “Релігієзнавство: предмет, структура, методологія” (за ред. А.Колодного і Б.Лобовика), “Релігійна духовність українця: вияви, постаті, стан” А.Колодний, Л.Филипович), “Релігії дохристиянської доби на українських теренах” (за ред. Б.Лобовика), “Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення” (М.Бабій), “Феномен П.Могили” (за ред. В.Климова), “Митрополит Дмитро Туптало” (В.Климов), “Українське православ’я: розвиток, особливості, вплив на культуру” (О.Саган), “Свята та звичаї українського народу” (В.Сапіга), “Митрополит Іларіон (Огієнко)” (А.Колодний, Л.Филипович, М.Кирюшко). Разом з іншими науковими інституціями нами видані збірники “Історія релігії в Україні”, “Релігія і Церква в контексті реалій сьогодення”, “Петро Могила і сучасність”, “Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу” та ін. Співробітниками Відділення видруковано сотні наукових статей і тез. Праці науковців вже друкуються в закордонних наукових виданнях. Вагомим внеском Відділення у розвиток академічного релігієзнавства є підготовлений ним при участі багатьох науковців з України і зарубіжжя "Релігієзнавчий словник" (45 д.а.), який невдовзі вийде у світ.

В останні три роки Відділення було організатором або співорганізатором 38 наукових конференцій, круглих столів, колоквіумів. Серед них виділяються такі міжнародні наукові форуми, як “Церква і соціальні проблеми” (Львів, 1994), “Релігія і Церква в суспільно-політичному відродженні України” (Київ, 1993), “Петро Могила: богослов, церковний і культурний діяч” (Київ, 1994), “Релігієзнавство як наука і навчальна дисципліна” (Київ, 1993), “Релігія в контексті суспільних і духовних реалій сьогодення” (Київ, 1995), “Українське православ’я: історія, сучасність, перспективи” (Київ, 1993), “Свобода релігії: практичний аспект

реалізації” (Київ, 1995) та ін. В роботі організованих Відділенням конференцій брали участь науковці з 14 країн світу. В 1995 році чотири науковці Відділення виїздили на наукові конференції в США, Англію, Туреччину, Польщу. Відділення прийнято асоційованим членом в Міжнародну академію свободи релігії і віровизнання. Дійсними членами Нью-Йоркської Академії наук стали А.Колодний і П.Косуха.

Основними науковими темами, над якими працював колектив, були: предмет, методологічні засади і категоріальний апарат релігієзнавства, історія християнства і сучасні релігійні процеси в Україні, нові релігійні течії і культу, релігійна духовність українців тощо. Нині науковці Відділення досліджують природу релігійної духовності і релігійної діяльності, особливості українського християнства, феномен свободи совісті, спадщину видатних українських богословів і релігієзнавців. Продовжується робота над книгами десятитомника "Історія релігії в Україні", чотири з яких в 1996 р. будуть здані у видавництво. Підготовкою до видання вибраних творів митрополита Петра Могили започатковується бібліотечка "Видатні богослови України", а виданням творів діаспорного науковця - знавця томізму В.Олексюка - бібліотечка "Релігієзнавці української діаспори". В стадії завершення робота над академічним підручником "Історія релігії в Україні", пишеться підручник з релігієзнавства.

Відділення є базовою інституцією для Української Асоціації релігієзнавців, Координаційної Ради з релігієзнавчих досліджень Національної Академії наук України. При ньому функціонує єдина в Україні спеціалізована рада із захисту докторських і кандидатських дисертацій з релігієзнавства. Співробітники Відділення складають основну частку членів науково-консультативної Ради Державного комітету України у справах релігії. Колектив започатковує нині роботу релігієзнавчої секції при Правлінні товариства "Знання" України (голова - проф. П.Яроцький).

Предмет особливої уваги Відділення - підготовка наукових кадрів. Окрім аспірантури у нас для написання докторських і кандидатських дисертацій прикріплено нині біля 20 пошуківців і щороку проходять стажування 5-7 викладачів вузів. Посвідчення Почесного наукового співробітника Відділення одержують дослідники, які співпрацюють з відділами в розробці наших наукових проблем, беруть активну участь в організованих нами конференціях. В 1996 році ними стали професори Степан Ярмусь (Вінніпег, Канада) і Анатолій Глушак (Севастополь, Україна).

Забезпечуючи викладачами релігієзнавчу спеціалізацію в університеті "Києво-Могилянська Академія", Відділення відтак включилося в розробку концепції вищої освітньої релігієзнавчої спеціалізації. Але зауважимо, що ліквідація з чиєсь волі її бака-

лаврського рівня призвела до відтоку здібної молоді в інші спеціалізації, спричинила кризовий стан у підготовці фахівців-релігієзнавців з вищою освітою. В недовзі це негативно позначиться і на наявності кадрів в сфері релігієзнавчої науки.

Про все це інформуються і Кабінет Міністрів, і ВАК, і Міносвіти. Треба усвідомити те, що без відновлення бакалаврського рівня релігієзнавчої освіти заженемо в глухий кут таку важливу галузь гуманітарної науки, як релігієзнавство. Враховуючи необхідність оперативної підготовки і перепідготовки кадрів релігієзнавців, ми зараз працюємо над створенням на базі Інституту філософії Університету гуманітарних знань, релігієзнавчий факультет якого матиме три фахові зорієнтованості - педагогічну, менеджментську і редакторсько-журналістську. Це дасть можливість нам також поставити в організоване русло підготовку наукових кадрів з релігієзнавства, на науковому рівні вирішити питання змісту релігієзнавчої освіти.

Плідними є творчі зв'язки Відділення з Львівським Музеєм історії релігії, в структурі якого діє Інститут релігієзнавства. Разом з Музеєм (директор - В.Гаюк) нами проведено ряд наукових конференцій і круглих столів, зокрема щорічний "Історія релігії в Україні" (1991-1995рр.), видано збірники праць "Релігія в Україні", започатковано серію книг з історії богословської думки. Науковці Музею плідно працюють в дослідженні історії релігії в Україні, урізноманітнюють форми просвітницької роботи з релігієзнавства. Ми підтримуємо поступ колективу Музею до статусу Ставропігійного інституту. Невеличкий релігієзнавчий сектор Інституту політології та національних відносин (завідуючий - проф.М.Рибачук) досліджує проблеми державно-церковних стосунків. Він виступив організатором ряду змістовних релігієзнавчих заходів. Дослідницька група релігієзнавців Інституту українознавства (Львів) зосереджує свою увагу на вивченні історії релігії в Україні, зокрема греко-католицизму (І.Паславський), протестантизму (В.Любащенко).

В системі вищої школи функціонує лише дві релігієзнавчі кафедри - в Національному університеті ім.Т.Шевченка (завідуючий - проф. Ю.Калінін) та в університеті "Києво-Могилянська Академія" (завідуючий - проф. В.Горський) , а також філософсько-богословський факультет в Чернівецькому університеті (декан - проф. М.Сидоренко). В Шевченковому університеті видано підручник "Релігієзнавство" (автори - Ю.Калінін і Є.Харьковщенко), цілий ряд навчально-методичних посібників з різних релігієзнавчих курсів. В НаУКМА добре організована студентська наукова робота з релігієзнавства. Помітною є праця релігієзнавців кафедри культурології - Українського педагогічного університету ім. М.Драгоманова (завідуючий - проф. М.Закович) в

підготовці підручної літератури, організації спеціалізації студентів з релігієзнавства. Полтавський педагогічний інститут (ректор - проф. В.Пашенко) провів ряд конференцій з історії православ'я в Україні. Плідно працюють в своїх інституціях науковці-релігієзнавці проф. А.Глушак (Севастополь), проф. П.Саух (Рівне), доц. А.Гудима (Тернопіль), доц. С.Здіорук (Київ), ст.викл. І.Козловський (Донецьк), проф. П.Лобазов (Одесса), доц. І.Мозговий (Суми), доц. С.Свистунов (Миколаїв), доц. А.Щедрін (Харків).

Проте попри всі здобутки релігієзнавчі дослідження українських науковців характеризує насамперед їх незкоординованість, що призводить, з одного боку, до одночасного дослідження однієї і тієї ж наукової тематики декількома науковцями або науковими групами, а з другого, - абсолютної забутості цілого ряду актуальних наукових тем. Дослідження зорієнтовані переважно на історію християнства в Україні, а історія і природа християнства взагалі в переддень його двохтисячолітнього ювілею, його місце в духовному розвитку людства залишаються ще поза увагою науковців. По суті ніхто в Україні нині не працює у сфері філософії релігії, її феноменології, історіософії, соціології, психології, географії. Релігійний феномен досліджується лише через його зовнішні вияви. Дослідники не проникли в механізм його індивідуального буття. Аналіз сучасних релігійних процесів проводиться часто на рівні апріорних розмірковувань дослідника, а не на основі узагальнення даних, одержаних від проведених за єдиним інструментарієм широкомасштабних соціологічних досліджень. Існує ще певна відчуженість академічного і богословського релігієзнавства. Проблеми буття релігії в світі, церковно-державних і міжконфесійних відносин в українському суспільстві ще часто сприймаються на рівні ділетантських суджень журналістів, фахово не підготовлених державних службовців, рекрутованих подеколи навіть з відставних офіцерів, а то й кораблебудівників чи балерин.

Все це актуалізує питання утворення в Україні академічної наукової установи з релігієзнавства. Вона могла б разом з декількома своїми дослідницькими структурами, зокрема у Львові і Донецьку, "накрити" всі актуальні проблеми релігієзнавчої науки. Важливим є також утворення при Асоціації Релігієзнавців громадської Всеукраїнської інституції релігієзнавчих досліджень, секції якої поєднували б в розробці певних наукових проектів науковців України, які працюють з однієї тематики. Помітну роль у розширенні релігієзнавчих досліджень зіграло б відкриття спеціалізованих кафедр у ряді провідних університетів України. Ми вважаємо, що відповідну кадрову базу для цього мають Одеський, Львівський, Волинський і Харківський університети. На черзі видання ака-

демичних підручників з основних релігієзнавчих дисциплін, Української Релігієзнавчої Енциклопедії, зібрань творів видатних українських богословів і релігієзнавців. Вітчизняними релігієзнавцям потрібно було б мати свій друкований орган (журнал або газету), спеціалізовані редакції у видавництвах.

Українські релігієзнавці мають здолати наявні ще прояви конфесійних симпатій, якщо вони прагнуть давати об'єктивні оцінки історії релігії, їх віровчень, нинішнього стану релігійного життя. Відділенню релігієзнавства певною мірою вдалося уникнути такої конфесійної заангажованості. Свідченням цього є те, що ми толерантно ведемо зацікавлені розмови не лише з керівниками і богословами т.зв. традиційних церков, а й з представниками тих течій, на які дехто дивиться як на якихось ізгоїв. Це зокрема різні нетрадиційні для України релігійні течії - Церква Єднання, Церква Христа, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, Товариство свідомості Крішні, бахаї, сведенборгці, а також Велике Біле Братство, Богородична Церква та інші. Підготовлені нами до друку книги "Неорелігії України", "Нетрадиційна релігійність: стан, проблеми, тенденції", а також один з томів десяти томника, написані не на основі емоційних оцінок, а багатой емпіричної бази, широкомасштабних соціологічних і психологічних досліджень. Тому вони відзначаються виваженістю і аргументованістю суджень, вагомими висновками і прогнозами.

Прагнучи зберегти об'єктивність в дослідницькій роботі, ми не виявляємо якусь прихильність до певних світоглядних течій чи релігій, політичних сил чи політизованих конфесій, що подеколи накликає явно тенденційну "критику" з їхнього боку на нашу адресу, звинувачення або в атеїзмі, або в релігійності, або ж в прихильності (навіть за плату) до якихось релігійних течій. Хотілося б, щоб ця "критика" була не апіорною, явно упередженою, а будувалася на основі попередніх розмов-дискусій з нами, розумінні необхідності бути об'єктивним в оцінках релігійних процесів.

Завершуючи статтю, зауважу, що нам не легко працювати. Оскільки більшість з державних чиновників, в тій чи іншій мірі причетних до вирішення церковно-релігійних питань, вважає себе вже безпечальним експертом у цій сфері, то це й приводить до того, що наші наукові консультації з питань вирішення міжконфесійних відносин, стану православ'я в Україні, розвитку неорелігій, формування державно-церковних відносин просто не помічаються. Не будь цього, можливо не стався б розкол у православ'ї, не було б протистояння православних і греко-католиків, ворожнечі між традиційними і нетрадиційними течіями, подій "чорного" вівторка в липні 1995 року.

Нам не легко ще й тому, що нас мало. В Україні загалом відсутня підготовка кваліфікованих релігієзнавчих кадрів. Більше

того, виключення релігієзнавства з начальних планів вузів призвело до відтоку його фахівців в інші сфери викладацької діяльності.

Впевнені, що реалізація пункту Постанови Президії Національної Академії наук України від 22 листопада 1995 року про переведення Відділення релігієзнавства в самостійну академічну наукову інстанцію усуне низку названих проблем. Ця інституція буде не лише основним і координуючим центром релігієзнавчих досліджень в Україні. Вона стане центром підготовки і перепідготовки фахівців різного рівня з релігієзнавства, центром релігієзнавчої освіти і просвіти, наукових консультацій і експертиз. В ній будуть творчо співпрацювати академічні і богословські релігієзнавці. Вона буде репрезентувати українське релігієзнавство в різних міжнародних наукових інституціях, організовувати міжнародні релігієзнавчі заходи в Україні.

Релігієзнавці - фанатично віддані своєму фаху і справі люди. Їх не багато, але окресленого вище вони досягнуть!

Олександр Саган

к. філос. н.

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я: ІСТОРИОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ

Термін “Українське православ’я” віддавна відомий дослідникам релігії. Але в значенні особливого напрямку православ’я, що має суттєві відмінності від інших його національних форм в обрядово-культурній і навіть богословській сферах, він вживається порівняно недавно. Його ввів у науковий обіг І.Огієнко. Лише розуміння Українського православ’я як специфічного духовно-культурного феномену є необхідною умовою об’єктивного вивчення історії православ’я в Україні, його ролі у збереженні і розвитку вітчизняної культури. Відзначимо, що підтримуючи теорію єдиного поступального розвитку “русского” православ’я із Х до ХХ століття, богослови РПЦ, а разом з ними і світські вчені-релігієзнавці царської та радянської доби неминуче приходили до пересмикування фактів. Висновки, які характерні для певної території, вони подавали як такі, що мають “общерусское значение”. Як один із прикладів цього можна привести твердження радянських вчених, що після рішень Стоглавого Собору “русский живопис більш жорстко підкоряється церковним канонам” (Угринович Д. Искусство и религия.- М., 1982.- С.288). Але ж в Україні в цей час проходили протилежні процеси! І таких прикладів - десятки. Зазначимо, що велику негативну роль в

об'єктивному вивченні православ'я в Україні відіграла і спекуляція поняттями "Русь", "руський", "русский".

Формування Українського православ'я починає здійснюватись уже в процесі християнізації Русі-України. Поступово, в міру свого розвитку, воно набуває своєрідних рис, серед яких ми виділили б такі:

1. Прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення всіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим, висока моральність Церкви. В УПЦ (а ми вважаємо, що Київська митрополія до приєднання її до РПЦ має всі підстави називатись Церквою у сучасному розумінні цього терміну) кандидати не тільки на священічі, але й на вищі церковні посади обирались: священіки - зібранням парафіян, єпископи - елекційними соборами з широкою участю мирян. Виборність свято зберігалась в УПЦ. Цим ця Церква відрізнялась від РПЦ і навіть Константинопольської церкви, де властивим було і залишається до цього часу призначення ієрархів та священіків. Вищі церковні посади в останніх Церквах довгий час заміщались навіть за наказами світських правителів, що суперечить християнському вченню про Церкву. Українська ж Церква мала тісний моральний зв'язок зі своїми парафіянами, оскільки постійно поповнювалась новими членами із народу. Тому духовенство в Україні не стало особливим, замкнутим прошарком, завжди брало активну участь у суспільних і політичних справах і, в свою чергу, допускало мирян до участі в церковних справах. З часом це призвело до формування таких принципів ієрархічної структури Церкви, які докорінно відрізняли її в цьому від Константинопольської і Московської церков.

2. Висока у порівнянні з іншими тогочасними Церквами віротерпимість. Вона формувалась насамперед на основі таких факторів: притаманної ще дохристиянському часу традиції релігійної терпимості, коли на Русі поряд з язичниками вільно справляли свій обряд і християни; характеру нашого суспільного і громадського ладу (а також суспільного і громадського ладу Литви і Польщі, під владою яких були українські землі); українських демократичних традицій; особливостей психології українського народу; межового географічного розміщення України тощо. УПЦ не прагнула прищеплювати своїй спільноті погляди про якусь винятковість своїх обрядів, віри, як це робили, зокрема, поляки чи росіяни. Так, вороже ставлення до людей іншої віри росіянам надихали насамперед богословські трактати їх церкви. Зокрема книга "О единой истинной православной вере", написана в 1588 році Василем Суразьким. Остання забороняла будь-які спілкування, тим більше диспути з іновірцями, споживання їжі за одним столом навіть з католиками, не кажучи вже про людей нехристиянської віри. Цю рису росіян відзначив і В.Ключевський, який писав: "Російське

церковне суспільство вважало себе єдиним істинно православним у світі, а своє розуміння Божества винятково достовірним, творця всесвіту уявляло власним російським Богом..., свою помісну Церкву ставило на місце вселенської ... воно і свою місцеву обрядовість визнавало недоторканою святинею..." [Ключевский В.О. Курс русской истории.- М.-Пг., 1923.- Ч. 3.- С. 375].

В Україні ж давні гуманістичні традиції ніколи не забувалися. Слова преподобного Феодосія про те, що не важливо, хто перед тобою - католик, еретик, а чи навіть язичник, але коли він голодний чи бідою гонимий, то йому слід допомогти, завжди добре пам'ятало і українське духовенство і миряни.

3. Європейськість і відкритість до інших релігійних систем.

Знаходячись на шляху між Заходом і Сходом, УПЦ максимально використала всі переваги такого географічного розташування. Уже існуючі зв'язки з Європою не поривались після остаточного визначення України як православної країни і сприяли, починаючи вже з XV ст., появі в УПЦ, великої кількості богословів і мислителів, які навчались в Італії, Німеччині, Польщі, Франції та інших країнах. Приїхавши додому, вони сприяли ознайомленню широкого загалу з творами отців Західної і маловідомими творами отців Східної Церков, а також працями протестантських богословів. В кінцевому підсумку все це привело до появи в Україні церковних книг, написаних на основі синкретичних релігійних і філософських поглядів. Серед богослужбових книг, що були властиві лише Українському православ'ю, можна відзначити "Анфологійон" або "Трефологій", який друкувався найчастіше разом з "Общею Мінеєю", "Акафіст великомучениці Варвари", "Молитвослов", "Каноник" (скорочений молитвослов), "Правильник" (книга для тих, хто готувався служити Богу) та ін. Ці книги довгий час не були відомі навіть в сусідній Московії і більшість з них була згодом знищена, оскільки, як вважали московські богослови, несли в собі риси Українського православ'я. Поза тим, оригінальності української богослужбової літератури сприяло і те, що книги надходили в Україну з різних країн - це давало можливість розробляти комбіновані варіанти однієї і тієї ж книги. Так, "Мінея місячна" в Україні була доповнена болгарською "Мінеєю" і т.ін.

Європейське осмислення культури і відкритість українських богословів іншим релігійним системам проявляється і в написаних ними збірниках проповідей. Зокрема в багатьох працях вітчизняні богослови (К.Ставровецький, І.Галятовський та ін.) сповідують принцип "український дух - європейська культура". (Щось схоже було у синтоїзмі - там розроблялись ціла концепція за назвою "вакон йосай" - японський дух - європейські знання").

4. Національність. Виокремлюють Українське православ'я у світовому православ'ї і активні процеси онаціональнення. Ця

ознака тісно пов'язана з етноконфесійністю нашої національної культури, а відтак і з проблемою приживання і авторитету право славної конфесії на українських теренах. Ця риса є однією з головних у характеристиці Українського православ'я.

Відзначимо, що в останньому свої особливості мала не лише обрядова сфера, а й богослов'я. Це, зокрема, проявилось у розумінні транссубстанції, обґрунтуванні обливального хрещення, непорочного зачаття Богородиці Анною, значній увазі теорії ікономії, в обґрунтуванні українського іконопису (розрив золотого тла образів, несприйняття оберненої перспективи, реалізм у зображенні святих) та ін. Але процес онаціональнення все-таки найбільше проявився саме в обрядово-культурній сфері УПЦ. За століття самостійного розвитку тут виробились деякі властиві лише їй обряди, молитви. Своєрідності набуло тут також виконання загальноприйнятих християнських обрядів. Нам відомо досить багато обрядів та звичаїв УПЦ, які не є типовими для Константинопольської, Російської та інших православних церков (обливальне хрещення, виконання таїнства вінчання, освячення їжі на перший день Великодня, читання проповідей казань українською мовою тощо). Церква мала власний місяцеслов святих. Так, в домонгольський період було лише 6 святих, яких вшановували на території Московії та України. І це при тому, що лише в Києво-Печерському монастирі на той час канонізовано було 49 таких святих. Українське православ'я мало і оригінальні свята на честь 3 віленських мучеників, 7 волинських святих, Івана Головосіка то ін. Не однаково святкувались у різних православних церквах і загальноприйняті свята. Так, якщо Покрова була в Україні загальнонаціональним святом, то в Московії та Константинопольській церквах - одним із рядових свят, а в Грузії не відзначалося взагалі.

Наявність українських православних святих, своїх свят і служб зумовлювало й виникнення оригінальних молитв. Так, була відсутня в грецьких требниках звільняюча молитва преподобного Феодосія, молитва патріарха Філофея у вечірню п'ятидесятниці. Вживалась в Україні до кінця XVII ст. молитва Іларіона, митрополита Київського [Требник П.Могили.- К., 1646.- Ч.3.133-135; Ч.3. 189-192], молитва баби-повитухи. Українці вірили, що Богоматір народжувала свого Сина в муках, а тому на 2-й день Великодня відзначали полог Богородиці. І хоча це було засуджено ще 6 Вселенським собором (правило 70), а потім в XVI ст. Антіохійським та Константинопольським патріархами, означена традиція в Україні продовжувала існувати ще значний час. В церквах висіли ікони із зображеннями Св.Діви, яка народжує Сина в муках, і баби-повитухи, що приймає роди. Ці уявлення були перенесені у молитву баби, що приймає немовлят. [Крыжановский Е. Заботы об

исправлении Требника в южно-русской митрополии, до издания Требника П.Могилы // Руководство для сельских пастырей .- К., 1860.- N 17.- С. 450]

Зауважимо, що процеси онаціональнення торкнулись всіх сторін обрядово-культурної і навіть богословської сфери. Незважаючи на нищення особливостей Українського православ'я в часи панування Московського патріархату, вони в певних формах існують і в наш час.

5. Політична інституційність і незалежність від світської влади.

Українська православна церква, в умовах відсутності незалежної української держави часто брала на себе функції національної інституції. Ця Церква як політичний інститут брала активну участь у формуванні внутрішньої і зовнішньої політики як Литви, так і Польщі, до складу яких довгий час входили українські землі. Церковні ієрархи були депутатами на сеймах і сеймиках, часто виконували дипломатичні функції, входили до складу посольств. В умовах литовсько-польської окупації, через відсутність власної держави, православна Церква була для українців чи не єдиним політичним і релігійним інститутом вираження їх самобутності. Український народ тягнувся до своєї Церкви, живив її кадрами (у своїй більшості вихідцями із простих прошарків населення). Церква віддячувала тією ж любов'ю. Великою мірою цим, (з додатком духовного впливу Європи), можна з'ясувати те, що візантійський цезаропапізм, який добре прижився в РПЦ, в Українському православ'ї не знайшов свого розвитку, так само, як не знайшов тут підтримки і європейський папоцентризм, що теж у своїй суті був чужим Українському православ'ю і є сакральним виявом того ж цезаропапізму.

Духовенство часто займало буферні позиції в удільній боротьбі, прагнуло примирити ворогуючі сторони [Болховитинов Е. Описание киевософийского собора и иерархии.- К., 1825.-С. 75]. Після 1569 року втратити для УПЦ незалежність від світської влади, переважна більшість представників якої (на чолі з королем), були католиками, означало втратити і віру, що згодом підтвердив подальший розвиток подій у Київській митрополії. Як тільки світська влада почала якоюсь мірою впливати на хід церковних справ, одразу ж православ'я в Україні вступило у смугу глибокого занепаду.

6. Гуманізм. Зауважимо насамперед, що погляд на людину як на найвищу цінність почав формуватись в Русі-Україні уже з моменту її хрещення і з кожним століттям проявлявся все яскравіше. Гуманістичні тенденції прослідковуються уже в найбільш відомому творі першого митрополита-русича Іларіона "Слово про закон і благодать", де в молитві до Бога Іларіон закликає Всевишнього, щоб "...всіх невольних, уполонених, подорожую

чих, плаваючих, ув'язнених, у голоді, спразі й наготі - всіх поми луй, усіх потіш, усіх розрадь, зсилаючи їм радість тілесну й душевну". [Ларіон. Слово про закон і благодать (Про закон, Мойсеєм даний, і про благодать та істину...) // Православний вісник.- 1992.- N 7-8.- С. 46].

Своєрідний гуманізм прослідковується також у "Руській правді", з її статтями-осудами образ людської гідності, в "Повчанні Мономаха", де людське життя розглядається як найвища цінність. Своєрідну "науку душі" засвоювали всі прошарки населення Руси-України - і князі й бояри, і простий народ, а особливо - духівництво. Про це говорять цитовані вище слова преподобного Феодосія до князя Ізяслава: "Якщо бачиш голого чи голодного, чи зимою чи бідою одержимого, навіть коли це буде єврей чи єретик, чи католик чи будь-який язичник - всякого помилуй і від біди врятуй як можеш". Це уже, власне, є ті основні риси явища, що сформувалося на кілька віків пізніше у Західній Європі під назвою західноєвропейського гуманізму з його утвердженням поваги до розуму і гідності людини.

Староруські традиції поступово формували в Україні ставлення до окремої людини як до "видимого образу невидимого Бога". Цією ідеєю просякнуте все Українське православ'я. Найкраще вона відбита в українському іконописі. Гуманізм Українського православ'я проявлявся, зокрема, і в існуванні майже при кожній українській церкві шпиталів, де жили старці, сироти, каліки, зупинялись мандрівники-пілігрими тощо. Всі ці люди ще згідно з статутом св.Володимира [Церковный статут св.Володимира// Болховитинов Е. Описание киевософийского собора и иерархии.- К., 1825.- Документи,- С. 6-7] називались "церковними людьми" і ще тоді Церква зобов'язувалась піклуватись за них. Це ж підтверджує і "Требник" П.Могили, в якому автор у чині "О посещении больных и о земном тщании их" подає, як обов'язок кожного священика, відвідування хворих парафіян і надання їм матеріальної і духовної допомоги. Зокрема, священик повинен піклуватися про тих, кому нізвідки чекати допомогу "... их же аще от своих именей сам, или милостиною помощи не сможет, инем образом тщание да сотворит поелику может, сиест от общего братского благалища...". [Требник Петра Могили.- К., 1646.- Ч.1.-С.510] Тут П.Могила має на увазі братства милосердя, що існували в кожному місті чи селі і які у складчину допомагали нужденним. З поглиненням Київської митрополії РПЦ і введенням у першій порядків останньої, ці шпитали повинні були б зникнути (в РПЦ їх взагалі не було). Але народна традиція зберегла їх навіть за умов засилля в Київській митрополії звичаїв РПЦ. Вони були ліквідовані за наказом Катерини II лише в 1768 р.

7. Гуманістичні традиції, європейскість і онаціональнення православних обрядів в УПЦ сприяли формуванню і такої харак терної риси Українського православ"я як *євангелістськість*. Остання виявлялася, зокрема, в регулюванні внутрішнього життя Церкви, витлумаченні деяких другорядних церковних канонів, впровадженні обрядів і звичаїв та ін. на основі власного прочитання новозаповітних книг Святого Письма. Так, враховуючи установку Ісуса "...йдіть раніш до овечок загинулих дому Ізраїлевого" [Мт.10, 5-6], інші подібні Його повчання, основною лінією праці українське духовенство розглядало служіння своєму народові як служіння Богові, шанування всіх святих, але насамперед тих, що прославились в Україні.

Поява в УПЦ нових чи оригінальне виконання загальноприйнятих церковних служб, обрядів, треб в Україні також значною мірою пов"язане з євангелістськістю Церкви. Зокрема, так виникла служба, яку відправляли в усі п"ятниці Великого посту. Під час цих служб, як і під час утрени Великої п"ятниці, читались Євангелія. Називались вони "Пасії" (Страсті Господні). На цих службах виступали провідні богослови і проповідники. Безперечно, що Пасії не могли виникнути без відповідного богословського обґрунтування. Євангелізм УПЦ, як зазначалося вище, вплинув на появу нових і оригінальне виконання загальноприйнятих обрядів. Так, під час святкування Воздвиження Чесного Животворящего Хреста священники в українських церквах тричі "воздвизали" хрест. В РПЦ цей хрест просто клався на аналої [Митрополит Іларіон. Обряди і звичаї православної Церкви // Віра і культура.- 1957.- N 4.- С. 19-20]. Інакше, ніж в інших Східних церквах, виконувались в УПЦ також і обряди, що стосувалися будівництва і освячення новозбудованих церков [Жуковський А. Аналіз Требника П.Могили // Требник П. Могили .- Канаберра-Мюнхен-Париж, 1988.- вид. 2-ге.- С. 27] і т.ін.. Подібних прикладів можна навести дуже багато.

У проекції євангелістськості вироблялась також і самостійна традиція виконання християнських таїнств. Зокрема, свої особливості мало виконання таїнства священства в УПЦ. Окрім сіми чинів - причетника, свіченосця, читця, піддякона, диякона, пресвітера та єпископів, в українській богослужбовій практиці XVII ст. зустрічаються також такі чини, як "вратар" і "заклинатель", який читав книгу із заклинаннями. На початку XVIII ст. ці чини зникли. Хіротонісання в УПЦ тривало кілька днів і на ньому обов"язково були присутні миряни". Можливо від власного прочитання Святого Письма виробився в УПЦ і чин усунення зі священства. У присутності мирян, остригалось волосся (звідси - розстриги) і здійснювався специфічний обряд знімання священницького одягу. Нічого подібного в інших православних церквах не було

[Орловский П. Чин извержения из священства, совершавшийся в Киевской митрополии в XVII веке // Киевская старина.- 1990.- N 10-12.- С.446]. В українських церквах прийнято було ставити за однією літургією не одного священника чи диякона, а всіх наявних достойників. Це пояснювалось тим, що як хрестити можна водночас багатьох, так і здійснювати хіротонію - "то де есть от тех же семи таинств церковних" [Белокуров С.Арсений Суханов.- М., 1893.- Т.1.- С.201].

Євангелістськість Українського православ'я вплинула навіть на зовнішній вигляд духовенства. Так, на відміну від РПЦ, де неодмінним атрибутом священника завжди вважалося "влас, черево і глас", в Україні носити довге волосся не було обов'язковим. Це заборонялось навіть 21 і 42 правилами IV Вселенського собору. хоча у Ветхому Заповіті і є заклик "не стригти голови своєї і не псувати краї бороди" [Лев. 19,27]. В Україні ж все таки більше зважали на слова апостола Павла, який у Посланні до коринтян повчав, що "коли чоловік запускає волосся, то це безчестя для нього" [1 Кор. 11,14].

Узагальнюючи вищесказане, ми можемо зробити такий висновок: Українське православ'я - це переломлена через призму особливостей національної духовності, передуючих релігійних традицій українського етносу, його історичного буття і національної культури і ввібрана у ролі ідентифікатора його духовності українська самобутність християнського віровчення і культу, організації церковного життя. Українськість православ'я виявляється насамперед в специфічній організації обрядово-культурної сфери, мистецькому оформленні церковно-релігійного життя, а також оригінальному прочитанні деяких канонічних основ християнського вчення. Своє узагальнене теоретичне вираження це православ'я знайшло в працях українських богословів XVII століття (Петра Могили, Лаврентія Зизанія, Дмитра Туптала та інших).

Вихідні засади Українського православ'я слугували основою позитивних культуротворчих функцій Української православної церкви доби фактично автономного її існування в структурі Константинопольського патріархату, а саме: ролі в підвищенні рівня писемності й освіти в Україні; в підтриманні і стимулюванні розвитку мистецтв (в тому числі і не традиційних для класичного православ'я); в сприянні прилученню української культури до європейської; в етнозахисті від спроб деукраїнізації культури за допомогою інших релігійних систем тощо.

Підводячи підсумок у характеристиці Українського православ'я зазначимо, що воно зробило вагомий внесок у розвиток Вселенського православ'я. Вплив Українського православ'я на Східні церкви здійснювався переважно через богослужбову літературу. Зокрема, "Православне ісповідання віри", написане Ісайєю Трохимовичем-Козловським у співавторстві з Петром Могилою,

було прийняте і схвалене всіма Східними патріархами. І.Трохимович за цю працю був пошанований вченим ступенем доктора богослов"я. Книга кілька років слугувала підручником православного віросповідання в багатьох православних Церквах. В 1924 р. вона була перевидавана навіть у Римі.

На більш локальному просторі - слов"янських країн - величезної популярності набула Острозька Біблія 1580-1581 років, що вийшла друком завдяки старанням князя Костянтина Острозького. Ця Біблія мала певний вплив на розвиток православної богослужбової літератури. Майже в усіх православних церквах не було впорядковано до початку XVII ст. зміст Службеників, Требників та іншої подібної літератури. Київські богослови взяли за цю справу і, починаючи вже з 30-х років XVII ст., в Києво-Печерській Лаврі друкували обгрунтовані на богословському рівні і відповідно виправлені богослужбові книги. Так, було видрукувано "Известіє Учительное" ("Наука про святу Літургію") ректора Братської школи у Києві Тарасія Земки. Ця богословська праця миттєво поширилась у сусідніх православних Церквах і, з певними змінами, використовується навіть в наш час. Не меншим успіхом користувався і Требник П.Могили, який також був перекладений на декілька слов"янських мов.

Велике значення для Вселенського православ"я мали також твори українських богословів, спрямовані на захист православного вчення в часи грубого тиску католицизму на права Української православної Церкви. Ці твори на порівняно високому богословському рівні давали іншим православним митрополіям зброю в їх протистоянні католицькому чи протестантському тиску.

У всьому православному світі відомі також "Четї-Мінеї" Св.Дмитрія Ростовського (Туптала), який до свого переїзду в Москву був палким прихильником Українського православ"я. Цю працю Туптало задумав і почав писати у Києві. Тут вийшов друком і перший том його Четїй, спалений, до речі, опісля власне із-за його українськості за наказом з Москви.

В скарбниці світового православ"я залишило свій помітний слід і українське чернецтво. Твори Паїсія Величковського про чернече життя вплинули на ідеологічне підгрунтя чернецтва всього православного світу. Як одну із заслуг Українського православ"я можна розглядати і ту велику освітню та місіонерську діяльність, яка проводилась ним у Молдові, Сербії, а особливо активно і зримо - на московських землях. Зміцнення і розширення РПЦ зусиллями митрополита ростовського Дмитра (Туптала), митрополита тобольського і сибірського Петра (Конюсевича), архієпископа псковського Симона (Тодорського), єпископа тверського Федора (Лопатинського) і багатьох інших - відомих і не відомих історії - зміцнювало і розширювало світову православну Церкву. Інша

справа, що насильне забрання таких високоосвічених кадрів ослаблювало саму Українську православну церкву, залишало її без еліти. І хто зна, які б ще твори світового значення мало б Українське православ'я, коли б такі вчені, як Туптало, Тодорський та ін. не витрачали свою енергію і талант на місіонерську роботу на чужині, а працювали на рідній землі.

Сьогодні як ніколи нам потрібне знання і осмислення української минувшини. Але розглядаючи Українське православ'я через призму сьогодення, мусимо пам'ятати, що нині питання про відродження обрядово-культової сфери Православної Церкви в тій мірі, у якій ці особливості існували в XVII столітті не стоїть. Адже церковне життя пішло далеко вперед і багато чого із Українського православ'я, безсумнівно, з часом зникло б саме, а дещо, якби не його нищення ворогами українськості, залишилося б існувати у частково видозміненому вигляді й донині. Тому говорити сьогодні про відродження Українського православ'я ми можемо лише на рівні відродження основних тенденцій його розвитку, таких його рис, як демократизм, соборноправність, толерантність, гуманізм, органічне включення елементів української культури у церковний культ, мистецтво тощо. Лише за цих умов Церква зможе зберігати та конденсувати духовні сили українського народу, бути його органічним еством. Лише таким шляхом і лише в такий спосіб православ'я в Україні зможе позбутися московської "опіки", перейняти у РПЦ естафету реального лідерства у православному світі. Потенціал для цього в Українського православ'я надто великий і свого часу історією підтверджений.

*М.Бабій, О.Карагодіна, А.Колодний, П.Косуха,
Л.Филипович*

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ І КУЛЬТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

(за матеріалами соціологічних досліджень)

В контексті сучасних світових релігійних процесів Україна в останні роки стала полем активної уваги з боку різних нетрадиційних і новітніх релігійних течій. За даними Державного Комітету України в справах релігій, станом на 1 січня 1995 року в Україні зареєстровано 147 неохристиянських громад, 52 громади орієнталістського напрямку, 23 громади РУНВіри тощо. І хоча у поліконфесійному середовищі України доля таких течій незначна (3%), але їх діяльність не можна не враховувати в державно-церковній

політиці при розв'язанні завдань побудови демократичного суспільства.

Нова ситуація, що склалася в релігійній сфері, ускладнюється соціально-економічною і політичною нестабільністю суспільства, девальвацією попередньої системи цінностей, ідеологічним вакуумом, що виник в результаті цього, кризою традиційних церков і, як наслідок, активним і зацікавленим вторгненням на канонічний простір останніх міжнародних релігійних центрів, неорелігійних рухів.

Причини появи і поширення в Україні нетрадиційних вірувань різнопланові. Деякі з них добре відомі - криза традиційної релігійності, наслідки панування тоталітарного режиму, зокрема, декретованого світоглядного монізму, цілеспрямованої атеїзації суспільства, сучасна соціальна нестабільність та ін. Але є ще й слабо вивчені психологічні моменти внутрішнього життя людини, що визначають напрям її пошуків духовно-ціннісних орієнтирів. Релігійним неорухам притаманні і певні специфічні ознаки. В Україні їх поява співпала з періодом релігійного відродження, а тому може розглядатися як прояв плюралізації релігійного життя.

Варто врахувати й таке: на Заході новітні релігійні течії постали певною альтернативою існуючим традиційним релігіям. На наших же теренах вони виникали і як протест проти комуністичної ідеології, і як форма своєрідного дисидентства. Якщо в зарубіжних країнах приплив вірних до неорелігій відбувся за рахунок віруючих, які йшли по шляху переосмислення офіційних церковних доктрин і релігійної символіки та їх раціоналізації або ж розмивання системи догматичних релігійних норм, то в нас неорелігійні рухи поповнювалися переважно за рахунок невіруючих, а іноді й колишніх атеїстів, тобто тих, хто не мав попереднього релігійного досвіду. Окрім цього деякі новітні рухи в Україні мають чисто прикладну спрямованість, вони сприймаються до певної міри як форма фізичного і психічного оздоровлення (йога, медитація тощо). Майже всі неорелігійні рухи прийшли в Україну через посередників, скажімо так, не безпосередньо від гуру - вчителя, а від його західних учнів.

Відносна легкість проникнення в нашу країну неорелігій пояснюється також географічною специфікою України, яка в силу свого межового стану між Сходом і Заходом була відкрита різним впливам. Це сформувало у нашого народу певний плюралізм світогляду, світоглядну відкритість, терпиме ставлення до інакомислення, в т.ч. і релігійного, що, як правило, співпадає з неорелігійними орієнтаціями.

Аналіз сучасного стану нетрадиційної релігійності дає можливість виявити його характер, специфіку діяльності цих течій в нових історичних умовах, їхні взаємини з суспільним середовищем, зокрема з державними структурами.

В ході вивчення нетрадиційної релігійності переважно в Києві, Львові, Одесі, Донецьку, Миколаєві та Севастополі виявлено цікаву соціально-демографічну характеристику її носіїв. Більше половини складу нових течій (51%) становлять молоді люди віком від 20 до 29 років, значною є й середня вікова група (від 30 до 49 років) - 38,2%. Вражає високий освітній рівень респондентів - з вищою та незакінченною вищою освітою (54,1%). Це не випадково з огляду на те, що представники інтелігенції (педагоги, наукова і художня інтелігенція та ін.) становлять 29,2% всіх опитаних, ще 21,5% респондентів - це переважно студенти. Цікаво, що серед опитаних робітників виявлено всього 9,1%, службовців - 6,7%, працівників сільського господарства - 0,7%. У складі нетрадиційних громад і груп досить високою є питома вага росіян - 33,9% (проти 47% українців). Хоч тут певним чином позначилася та обставина, що більшість респондентів становили мешканці південних міст України, варто зробити припущення: частина молодих росіян, які не проймаються ідеями національного відродження України, скоріше будуть звертатися до неорелігійних утворень з їх акцентами на космополітичних ідеях, ідеях загальної рівності тощо.

Опитування виявило велику релігійну активність прихильників неорелігій. Біля третини з опитаних (30,2%) займаються як культовою, так і позакультовою діяльністю. Та чи не найактивніші тут опитані крішнаїти і буддисти (50%). Неопротестанти, безумовно, перевагу віддають євангелізаційній роботі серед населення (40,6% респондентів). Крішнаїти (47,5%) та неопротестанти (57,9%) повідомили, що ведуть активну благодійно-милосердницьку роботу. До речі, на запитання, в яких видах громадської діяльності вони беруть участь, майже половина (49,3%) відзначили, що стоять осторонь будь-яких суспільно-політичних заходів.

Вирізняючи свою віру з-поміж інших, в тому числі традиційних релігійних напрямів, багато нових течій (наприклад, Церква Повного Євангелія, Церква Христа) відстоюють концепцію відродження християнства у первісному вигляді. Проте багато з них свідомі того, що віра, яку вони сповідають, ще не відіграє суттєвої ролі в українському суспільстві (31,9%). Лише 12,4% опитаних переконані, що їхня віра - це нове явище в духовному житті нашого народу.

Представники неорелігій враховують непросту релігійну ситуацію в Україні, зокрема наявні непорозуміння у міжконфесійних відносинах, а тому постійно турбуються про створення собі своєрідного позитивного іміджу серед населення. Крішнаїти, представники Церкви Єднання, різні неопротестантські течії виявляють зацікавлення справами духовно-національного відродження України. Вони охоче йдуть на співпрацю з громадськими, науковими та іншими організаціями, всіляко демонструють свою лояльність до державних структур. Найчастіше у них конфлікти ви-

никають лише з батьками, але на це вказало тільки 4,4% від усіх опитаних. В цілому ж на безконфліктності з державними органами наголосило 49,7% респондентів, майже стільки ж (49%) - з керівництвом на роботі.

Разом з тим активність неорелігійних утворень (місіонерство, проповідництво, розповсюдження друкованої продукції), цілеспрямована орієнтація на молодь, інтелектуальну частину суспільства, використання деякими з течій в богослужіннях, культовій практиці "техніки" активного психологічного впливу, жорсткий авторитаризм лідерів, строга дисципліна, постійна увага до поведінки своїх членів, неврахування в своїй діяльності традицій країни, зумовили неоднозначність оцінок діяльності неорелігій, прояву крайніх форм несприйняття їх.

У виступах, публікаціях керівників традиційних для України конфесій, зокрема православних і католицьких церков, звучить явна нетерпимість до неорелігійних спільнот, діяльність останніх характеризується як антиукраїнська, така, що наносить шкоду процесу державотворення, як неправомірне вторгнення на канонічну територію православ'я і т.ін. Нечіткість у ставленні державних органів до діяльності зарубіжних релігійних місій, неорелігійних груп православними ієрархами розцінюється як факт сприяння ними "купівлі і продажу душ українців", як байдужість до "духовної агресії з-за кордону".

Останнім часом все відчутнішим стає тиск на державні органи як з боку традиційних церков, так і окремих політичних партій і організацій, а також громадських об'єднань батьків, діти яких стали членами неорелігійних груп. Відчувається цілеспрямоване формування негативної громадської думки щодо діяльності неорелігійних спільнот, причому без будь-якої диференціації, хоча саме поняття "неорелігії" характеризує широку палітру і розмаїття культової практики. Не випадково немало опитаних представників неорелігійних груп повідомили, що вони відчувають з боку окремих державних органів влади прояви нетерпимості (14,8%), свавілля (15,4%), упередженість (29,5%), надання переваг традиційним релігіям (36,2%). При цьому характерним є те, що майже 60% респондентів практично не знайомі з основними положеннями Закону про свободу совісті, до 10% не знають про його існування.

В засобах масової інформації почастишали прямі заклики до заборони діяльності неорелігійних утворень в Україні, до введення особливого, жорсткого механізму їх легалізації, певних обмежень їхньої діяльності. Всі нові релігійні течії іменуються не інакше як тоталітарні, деструктивні, психологічно шкідливі тощо. При цьому віднесення тієї чи іншої групи до певного типу частіше всього будується на емоціях, суб'єктивних оцінках, а не реальних фактах, пов'язаних з їх діяльністю.

Нетерпиме ставлення окремих історично традиційних церков до неорелігійних утворень породжує негативні тенденції (як зворотню реакцію) в останніх - внутрішню замкненість, настороженість, відстороненість від громадських справ тощо. Проте характерним є те, що 85,6% опитаних прихильників неорелігійних груп позитивно (з повагою) ставляться до послідовників інших віросповідань.

Аналіз нетрадиційної релігійності дозволяє спрогнозувати можливі явища і процеси в цьому середовищі на найближчу перспективу. Тенденція до розширення кордонів поліконфесійності на релігійній карті України має незворотний характер. Протягом ближчих років релігійний інноваційний процес (релігієтворення) буде продовжуватися з різною мірою інтенсивності, хоч загалом він вже дещо стабілізувався, а по деяких течіях йде на спад.

З боку модернових релігійних утворень можна чекати активного пошуку форм взаємовідносин з державою, громадськістю, традиційними церквами. Більшість неорелігій, щоб зберегтися і функціонувати в сучасних умовах, змушені будуть вписуватися в конкретну соціально-економічну, політичну та ідеологічну ситуацію, пристосовуватися до вимог часу.

Не просто складатимуться стосунки у них з державою, що пояснюється відсутністю в Україні чіткої державної політики щодо релігії і церкви. Оскільки багато місцевих владних структур не дотримуються існуючого законодавства, то це штовхає окремі неорелігійні громади на порушення законів, спричиняє непорозуміння з органами влади, які зволікають з реєстрацією, дозволом на будівництво культових споруд тощо. Сьогодні нетрадиційні релігії виборюють право на існування, і ця тенденція збережеться й надалі, якщо не закон, а особисте - емоційне (подобається - не подобається) і політико-прагматичне (вигідно - не вигідно) - відношення державного чиновника буде визначати долю тієї чи іншої громади. На наш погляд, роль держави в цих справах має обмежитися контролем за дотриманням законів про свободу совісті, просвітницько-інформативною і соціально-психологічною (створення спеціальних центрів психологічної експертизи і реабілітації) функціями.

З інтенсифікацією релігійного життя в країні нововведення, які привносять неорелігії в нашу ментальність, можуть сприяти поляризації громадської думки. Виникатимуть, з одного боку, організації типу "Порятунок", що активно борються з "псевдокультурами", "деструктивними сектами", з іншого - такі об'єднання, як клуб "Відкритий світ", що залучає до співробітництва і консолідації всі нетрадиційні способи мислення.

В інтересах самих релігійних громад важливим є враховування наслідків діяльності екстремістських угруповань, коригування припливу до них людей, зокрема відвернення прийняття в громади людей випадкових, психічно хворих, прагматичних, по суті без-

релігійних осіб, з тим, щоб уникнути в майбутньому проявів релігійного фанатизму, екстремізму, зменшити зовнішню конфліктність і внутрішні протиріччя.

Напевне з часом зполяризується ставлення і традиційних церков до неорелігій. Прихильники ортодоксії - традиціоналісти і на далі вважатимуть все новітнє в сфері релігії “диявольськими підступами”, поганством. Ліберальні модерністи при однозначному визнанні істинності саме свого віровчення можуть погодитися з правом неорелігій на існування як одним з напрямів духовних пошуків людини.

З усього вищезазначеного можна зробити певні висновки та пропозиції:

1. Релігійна плюралізація суспільства, колізії, які її супроводжують, потребують розробки і реалізації чіткої державної політики щодо релігії і церкви, в т.ч. і неорелігійних утворень. В цьому контексті потребує суттєвих доповнень Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації", підготовка відповідних підзаконних актів щодо тлумачення його статей, розробка чіткого механізму функціонування цього закону. Важливою постає проблема доповнення Закону статтями, які б визначили ступінь відповідальності (адміністративної, кримінальної) за його порушення як з боку державних органів, релігійних організацій, так і окремих посадових осіб, керівників релігійних об'єднань, віруючих, невіруючих.

2. Законодавчі акти щодо свободи совісті, свободи релігій мають бути вільні від поділу віросповідних напрямів на традиційні та нетрадиційні, історичні та неорелігійні. Має бути забезпечена рівність усіх без винятку віросповідань перед Законом незалежно від їх чисельності, часу заснування, конфесійної належності.

3. Актуальною залишається проблема унеможливлення втручання державних структур усіх рівнів у внутрішньоцерковні справи, їхню канонічну діяльність. Законодавчої заборони потребують будь-які спроби регіонального законодавчого регулювання діяльності релігійних організацій (за винятком розв'язання проблем, визначених Законом). Усі раніше прийняті місцевими органами влади рішення, розпорядження, що суперечать Закону, мають бути відмінені. Забороненими в Україні мають бути будь-які спроби політизації релігійних об'єднань.

4. Закон має більш чітко регулювати діяльність (місіонерську, проповідницьку, благодійницьку та ін.) зарубіжних місій і центрів, функціонування їх представництв на території України. Має бути законодавчо зафіксовано, за яких умов ця діяльність можлива, а за яких не дозволяється, а також відповідальність за порушення законів України.

5. Потребує удосконалення механізм реєстрації релігійних об'єднань (без особливого акценту на неорелігійні утворення). На-

буття статусу юридичної особи тією чи іншою релігійною групою, громадою має передбачати (як законодавчий принцип) експертне вивчення практики їхньої діяльності, статутних положень, їх відповідності положенням законодавчих актів України щодо забезпечення прав особи, її морального і фізичного здоров'я. В окремих випадках за рекомендацією експертів реєстрація може бути затримана для приведення практики діяльності релігійних об'єднань, центрів, груп у відповідність із Законом. При цьому мають бути визначені також чіткі критерії, що дають змогу органам влади або ж суду призупиняти діяльність релігійних організацій (зняття їх з реєстрації).

6. Визначення тоталітарного, деструктивного, суспільно небезпечного характеру діяльності тих чи інших релігійних новоутворень може давати *лише суд* за поданням відповідних державних органів на основі глибокого експертного вивчення їх діяльності.

7. Важливою постає необхідність вивчення юридичної практики щодо релігійних об'єднань, зокрема неорелігійних спільнот, в інших країнах, приведення нашого законодавства у відповідність з визнаними Україною нормами міжнародного права відповідних декларацій, пактів, договорів, що стосуються проблем свободи совісті, віросповідань, ліквідації всіх форм нетерпимості, дискримінації на підставі релігій і переконань людини.

8. Держава має активно сприяти формуванню в суспільстві атмосфери толерантності, відповідальності, витримки, виваженості, культури взаємовідносин між конфесіями, церквами; релігійними організаціями і державними органами, суспільними, політичними інститутами.

9. Аналіз ситуації на місцях свідчить, що нинішній депутатський корпус місцевих рад і працівники місцевої виконавчої влади недостатньо обізнані як в цілому з релігійною ситуацією та релігійними проблемами в Україні, так і особливо з діяльністю нових церков, релігійних місій, громад і груп, і тому при розв'язанні релігійних питань часто приймають некомпетентні рішення. Потрібне релігієзнавче навчання народних депутатів і працівників держадміністрації всіх рівнів в областях і районах. Започатковані державними органами семінари з проблем державно-церковних стосунків в Україні заслуговують підтримки, потребують системності.

10. Оскільки процеси нетрадиційної релігійності як на особистісному, так і на інституційному рівнях перебувають у динаміці, вони мають бути об'єктом постійного оперативного вивчення. Проблему можна було б розв'язати утворенням або міжвідомчого центру з вивчення неорелігійних процесів, або відповідного підрозділу (з додатковим фінансуванням) з дослідження неорелігій в контексті суспільно-політичних процесів в структурі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України.

НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ. КРУГЛІ СТОЛИ. КОЛОКВІУМИ

“УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ’Я: ОСОБЛИВОСТІ, ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ”.

Під такою назвою 20-21 жовтня 1992 року у м.Києві відбулась міжнародна наукова конференція. Організаторами її виступили Інститут філософії Національної Академії наук України, Українська асоціація релігієзнавців, УПЦ - Київський патріархат, кафедра філософії та релігієзнавства університету “Києво-Могилянська Академія”.

У роботі конференції взяли участь науковці та представники церков з Києва, Харкова, Львова, Сум, Тернополя, Житомира, Чернігова та ін. міст України.

Учасники конференції працювали у двох секціях - “Історія українського православ’я” і “Особливості українського православ’я, його нинішній стан”. На секційних, а також пленарних засіданнях цікаві та змістовні доповіді виголосили: митрополит Філарет (Денисенко) - “Характерні риси православного богослов’я в Україні”; А.Колодний - “Релігійні вияви духовності українця”; Є.Сверстюк - “Традиції українського православ’я”; Р.Морозюк - “Українське і російське християнство”, протоіерей Павло Кочкодан - “Устремління провідних діячів українського православ’я до здобуття церковної незалежності” Д.Степовик - “Обрядові та естетичні особливості українського православ’я”; А.Бурячок - “Українська мова в церковно-релігійному житті”; П.Яроцький - “Українське православ’я між Заходом і Сходом”; архієпископ Володимир (Романюк) - “Причини міжконфесійних конфліктів в Україні” та ін. Всього було виголошено 19 доповідей та 38 повідомлень, заслухано до 20 виступів науковців і богословів.

Учасниками конференції піднімались найрізноманітніші питання зародження, розвитку, формування обрядово-культових та богословських особливостей українського православ’я, ролі української культури у релігійно-церковному житті, а також розглядалися нинішні проблеми розвитку православ’я в Україні.

За наслідками роботи конференції був прийнятий підсумковий документ. Нижче подаємо його зміст.

З усвідомленням необхідності активного включення православних церков України в національно-творчий процес, акцентації

уваги широкої громадськості на складності процесу відродження національного православ'я, спроб перетворити православні церкви і процеси у православ'ї у деструктивний фактор державного будівництва, гальмо розвитку національної самосвідомості українців й була проведена названа наукова конференція. Організаторами її виступили Інститут філософії АН України, Українська православна церква — Київський патріархат, Національна асоціація українознавців, кафедра філософії і релігієзнавства університету “Киево-Могилянська Академія”. Учасники конференції на основі всебічного і глибокого обговорення проблеми сформулювали ряд висновків і пропозицій, а саме:

1. Кожний народ засвоює християнство як світову релігію за своїм національним розумінням. Це зумовлене не лише особливостями духовності етносу, його буття, а й можливостями самого християнства набирати конкретні національні вияви. Канонічні правила: “Говорити про діла Божі мовою кожного народу” (Діян.2,11) і “Єпископам кожного народу знати першого між ними” спричинили існування національних церков. Тому хоч за своєю догматичною сутністю православ'я і є єдиним, але за акцентацією у сприйнятті християнського віровчення, зовнішніми формами боговшанування, виявами релігійного життя воно є національним. Твердження провідних ієрархів Української православної церкви — Московський патріархат про неспівпадання кордонів православ'я з державними кордонами звучать явно в унісон із міркуваннями тих кіл із закордону, які на ідеях панславізму прагнуть знову відродити імперію, виключаючи церкву із національно-творчого процесу в нових самостійних державах.

2. Протягом двох з половиною століть після введення християнства церковне життя в Україні розвивалося головним чином навколо свого Київського центру. Це був період Київського християнства, який заклав основи української національної церковності і християнської духовності українського народу, період його по суті автокефального і соборного буття. Три століття православна церква України перебувала в умовах литовсько-польської державності, зберігаючи при цьому національно-культурну, релігійну ідентичність українського народу, підтримуючи його в боротьбі проти денаціоналізації і цілковитого виродження, дотримуючись традиційного візантійського обряду. Цей період завершується Берестейською унією 1596 р., яка на століття внесла конфесійний розбрат серед українців. З відновленням своєї ієрархії в 20-х роках XVII ст. Українська православна церква в складних умовах політичної і релігійної ситуації в Україні і довкола неї реформується, відновлює свою соборність і соборноправність.

Поглинута з порушенням канонічних правил в 1686 році Московською патріархією Українська церква майже до середини

XVIII ст. ще збагачувала кадрами ієрархів і богословським науковим потенціалом свою повелительку. Водночас вона поступово і неухильно під тиском Москви втрачає свою інституалізаційну самостійність, традиційну соборність, властиву їй українськість і самобутність, натомість уніфікується і оросіянюється, стає дієвим засобом денационалізації українців. В умовах тоталітаризму і ворожої щодо релігії системи партійно-державного адміністрування Православна церква в Україні зазнає великих втрат. Її становище в державі і суспільстві визначалося статусом неюрідичної особи.

В незалежній Україні започаткувався новий період Української православної церкви, напластований тягарем давних і нових проблем. Українське православ'я стало на шлях відновлення своєї автокефальності, українськості, соборності, втраченої в XVII ст., повернення до джерел Київського християнства.

3. В період фактично автономного щодо Константинополя функціонування Київського митрополії (XI-XVII ст.) в Україні було вироблене власне розуміння православ'я. Воно виявилось, зокрема, у своєрідному національному осмисленні християнської догматики і культу, організації церковного життя, створенні своєї системи обрядів, молитв і проповідей. Українське православ'я виокремлюють серед інших форм національного православ'я такі його риси, як софійність, євангелістськість, демократизм, соборноправність, побутовість, відкритість до Заходу і Сходу. Догматична і обрядова система українського православ'я сформувалася переважно в XVI-XVII ст.ст. і викладена в Катехизисах 1595 і 1627 рр. Ст. та Лавр. Зизаніїв, а також в Катехизисі і Требнику Петра Могили. Саме тому відродження Українського православ'я — це не просто оголошення автокефалії, зміна назви церкви чи впровадження нею в богослужбовий вжиток української мови, а деоросіянення його, осмислене повернення до тих національно визначених віросповідних і обрядових форм, організаційних структур, які склалися ще в XI-XVII ст.ст. і були відкинута або перекинуті після ліквідації автономії Київської митрополії.

4. Конфлікт серед православних в Україні має не стільки внутрішній, скільки міжнародний аспект. Московський патріархат, окреслюючи свою "канонічну територію" і прагнучи зберегти за собою особливу роль в православному світі, блокує тим процес національного відродження в православному середовищі України, активно синхронізуючи при цьому свої дії із зовнішньополітичною лінією Росії. Враховуючи неканонічність, з одного боку, поглинення Московським патріархатом у 1686 р. Київської митрополії, а з другого, — процесу можливого одержання Українською церквою автокефалії від своєї дочки — Російської церкви, автокефальність якої в XV-XVI ст.ст. утверджувалася явно неканонічним шляхом, вважаємо, що Українське православ'я може одержати свою авто-

кефалію (і це буде цілком канонічно) лише з рук своєї матері — Константинопольської Церкви, яка вже дарувала її Українській церкві своїм “Патріаршим і синодально-канонічним томосом” в 1924 році, визнавши водночас неканонічним прилучення Київської митрополії до Московської церкви.

5. В Україні назву Українська православна церква може носити лише одне церковне утворення. Інші помісні церкви, як це визначено історією міжцерковних відносин, можуть мати на території України свої подвір'я, монастирі тощо. Висловлювалася думка про можливість існування в Україні їх екзархатів. Оскільки лише Київський Патріархат орієнтується на українізацію своєї літургійної практики, повернення втрачених особливостей Українського православ'я, прагне активно включитися в процес національного духовного відродження, то порушуємо перед Кабінетом міністрів України питання про збереження назви “Українська православна церква” лише за ним. Вважаємо, що святині Українського православ'я — Києво-Печерська і Почаївська Лаври, Софійський собор — мають бути передані церкві, яка включиться в процес національно-культурного творення і ставитиметься до них як культурних здобутків українства.

6. Учасники конференції стурбовані загостренням міжконфесійних конфліктів в західних областях України і вважають однією з причин їх невиважену політику адміністрації цього регіону щодо долі православних громад, однобічну орієнтацію політичних партій і організацій краю на греко-католицьку церкву, як єдиного виразника української духовності. Православ'я і греко-католицизм — дві конфесії, які тісно пов'язані єдиною долею українського народу. Вони можуть і повинні знайти шляхи для примирення і толерантних відносин на основі того, що їх об'єднує - Східний обряд і відбудова соборної України. Вважаємо, що проблеми міжконфесійних відносин можна вирішити найближчим часом шляхом проведення зустрічей ієрархів двох церков - УГКЦ і УПЦ-КП, організацію яких могла б взяти на себе Рада у справах релігії при Кабінеті міністрів України.

7. Українська православна церква — Київський патріархат ще не зайняла належного їй місця в процесі національного духовного відродження українського народу. Причиною цього зокрема, є наявна неоднотайність у вищому ешелоні її керівництва, майже постійна відсутність в Україні її глави - патріарха Мстислава, невідповідність до цього кліру УПЦ Київського патріархату. Відсутні також помітні зрушення в процесі українізації церковного життя: повільно відбувається перехід богослужіння і проповідництва на українську мову, впровадження в церковний ужиток української національної символіки, національного оздоблення, не організовано видання українською мовою релігійної літератури

як для богослужбового вжитку, навчального процесу, так і для масового читача.

8. Враховуючи нинішній незадовільний стан розвитку в Україні православного богослов'я, складні проблеми в організації духовної освіти, нестачу релігійної літератури, конференція порушує перед Президією АН України і Київським Патріархатом питання про створення окремого наукового підрозділу з проблем Українського православ'я, передбачивши зокрема орієнтацію його на дослідження історії і сучасного стану українського православ'я; вивчення і введення в духовне життя України здобутків національної богословської думки; підготовку і видання українською мовою літератури з історії православ'я, книг видатних діячів церкви, богослужбової літератури, популярних книг для віруючих, навчальної літератури для духовних навчальних закладів тощо; вивчення особливостей літургійної практики часів автономного існування Київської митрополії і вироблення відповідних рекомендацій; надання практичної допомоги духовним навчальним закладам православних конфесій з методики організації навчального процесу з орієнтацією на національні особливості; вивчення внутрішньо-православних процесів, що породжують конфліктні ситуації і визначення шляхів українського екуменізму. Виникла нагальна потреба сформувати УПЦ КП, УГКЦ, українським протестантським церквам міжконфесійну комісію з перекладу релігійної літератури на українську мову, розглянувши при цьому окремо питання канонічного видання українською мовою Біблії.

9. Науковці-учасники конференції зголосилися надати духовним семінаріям УПЦ-КП допомогу в читанні лекцій з історії України, історії української культури, історії релігійної думки в Україні, лекцій з актуальних проблем українського національного відродження і розбудови незалежної держави, поповненні їх бібліотек літературою з українознавства.

10. Християнські принципи всепрощення і людинолюбства можуть слугувати основою відновлення миру і злагоди в керівництві УПЦ-КП, чого чекають всі учасники конференції, прихильники Київського патріархату. Враховуючи чинність в Українському Православ'ї принципу соборноправності, в нормалізації церковного життя Київського патріархату мають сказати своє вагоме слово Братство ім. Андрія Первозванного, Києво-Могилянське Братство, православні сестринства, інші об'єднання православних мирян. Учасники конференції засудили інспіровані Московським патріархатом і підтримані деякими газетами в Україні спроби дискредитації ієрархів УАПЦ, а опісля УПЦ КП — патріарха Мстислава, митрополитів Філарета і Антонія, інших діячів церкви і Братства й розглядають це як намір внести розкол в керівництво

еркви, обезгливити її в складний період становлення і привести відтак Українське Православ'я до повної кризи.

11. Учасники конференції впевнені, що міжцерковне порозуміння можливе лише на ґрунті щирого і дієвого українського екуменізму. Екуменізм можна плідно розвивати через періодично скликувані Всеукраїнські екуменічні конгреси, постійно діючу Конференцію українських єпископів, утворення християнськими церквами України на паритетних началах постійно діючої структури з екуменічних контактів і міжцерковної співпраці.

Підтримуємо пропозицію Президента України про проведення екуменічного конгресу всіх християнських церков України, на якому буде розглянуте питання про долю і майбутнє Української Церкви.

Учасники конференції звертаються до всіх релігійних організацій України досягати взаємопорозуміння для співпраці в гуманітарній та благодійних сферах, по захисту здоров'я людей, збереженню та відновленню природи, пам'ятників історії і культури, національних святинь, в миротворчій діяльності. Ми переконані в тому, що вільний національно-культурний розвиток всіх народів України неможливий без активної участі віруючих і духівництва.

Матеріал підготував *О.САГАН*.

“ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ”

Так називався міжнародний колоквиум, який відбувся у Києві 13-14 квітня 1994 р. В його роботі взяли участь науковці, викладачі вузів і релігійні діячі. У численних доповідях та повідомленнях було порушено багато цікавих питань з історії та сучасної діяльності протестантських церков України - ЄХБ, ХВЄ, АСД та ін.

Відкрив колоквиум Колодний А.М. - заступник директора - керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. Він відзначив місце і роль протестантизму в українському соціокультурному контексті, показав, яку увагу йому приділяли визначні діячі української культури Михайло Драгоманов, Леся Українка, Михайло Грушевський та ін. Яроцький П.Л. (Інститут філософії), Кралюк П.М. (Волинський університет) у своїх доповідях висвітлили початковий етап протестантського руху в Україні від часу проникнення перших ідей Реформації, прослідкували місце протестантизму в процесі етнорозвитку української нації.

Значне місце приділено специфіці місійно-євангелізаційної діяльності протестантських церков в різних регіонах України та серед різних категорій населення. Тут особливий інтерес викликали доповіді пастора Козубовського В.В. (Київська церква ЄХБ), Меркулової В.М. (Українська Уніонна Конференція Церкви АСД), Атаманського М.С. (Українсько-Німецько-Американська Біблійна місія). Увагу привернула розповідь про діяльність протестантських церков в Угорщині Сігеті Єно (Угорська Академія наук).

У контексті сучасних ринкових відносин, що народжуються в Україні, по-новому прозвучало висвітлення проблем взаємозв'язку протестантської етики і підприємницької діяльності, що їх подали Косуха П.І. (Інститут філософії), Шельпук О.В. і Міщенко Г.П. (Українська Асоціація християн-підприємців).

Проблемам свободи совісті, її реалізації в нинішніх умовах і, звичайно, міжконфесійним відносинам присвятили свої виступи Жукалюк М.А. (Українська Уніонна Конференція Церкви АСД), Хамардюк Т.О. (Одеський університет), Закович М.М. (Київський педагогічний університет). Сучасний стан протестантських церков, особливо після повалення тоталітарної системи, взаємин церкви і держави детально проаналізували Єленський В.Є. (Інститут філософії), Мурга М.М. (Українська Уніонна Конференція Церкви АСД), Гарбар В.М. (Собор незалежних євангелічних Церков України - м.Рівне). Окремі аспекти протестантської теології, зокрема, есхатології, етики, біблійознавства та ін., висвітлили Калінін Ю.А. (Київський університет), Московчук А.В. (Буковинська Конференція Церкви АСД), Гальперін Б.Й. (Запорізький університет), Литвин Б. (Львівський Музей історії релігії).

Проведення колоквиуму сприяло налагодженню творчих контактів між філософами, соціологами, істориками, культурологами та діячами протестантських церков, встановленню між ними справжніх толерантних стосунків.

Нижче подаємо повністю текст підсумкового документу колоквиуму:

Учасники колоквиуму - релігійні діячі, історики, філософи, соціологи, - обговоривши проблеми протестантизму в контексті суспільно-політичних, соціокультурних, національних процесів у сучасній Україні, дійшли згоди або дотичності з таких питань:

1. Протестантизм в Україні в історичному контексті постає як результат надзвичайно складних і тривалих релігійно-духовних пошуків. "Західна" релігійно-інституційна надбудова має під собою стале самобутнє ядро, що надало українському протестантизмові етноспецифічних рис. Розповсюдження протестантизму супроводжувалося поширенням євангельської вістки, а також терпимості, тверезості та підприємницької ініціативи.

2. Багаторічні переслідування - спочатку царатом, а потім тоталітарним режимом - спричинили до формування вимушено-замкнутої моделі взаємин протестантських спільнот із світом, який відверто заперечував християнські цінності. Практично унеможлививши для християн виконати величну євангельську місію - "нести своє світло перед людьми", тоталітарний режим сприяв їхній ізоляції від суспільства.

3. Повалення тоталітарного режиму, невід'ємною складовою якого була жорстока боротьба з релігією та релігійними інституціями, відкрило змогу для соціальної розгерметизації протестантських громад, їхньому плідному включенню у загальносуспільний процес. Милосердницька, добродійна, культурно-просвітницька діяльність протестантів України здобули повагу до них найширшої громадськості та керівництва країни.

4. Розвиток протестантизму в Україні, стрімке поповнення його громад новими членами не становить загрози історичним християнським церквам України - православним і католицьким. Усі християнські конфесії України здатні розвиватися паралельно на засадах взаємоповаги і взаємодоповнювальності, співпраці у здійсненні значимих соціальних і євангельських проєктів.

5. Учасники колоквиуму вважають, що держава й суспільство мають створити необхідні умови для релігійного відродження в Україні. Важливою передумовою для цього мало б стати беззастережне включення до майбутньої Конституції України положення про відокремлення Церкви від держави. Історичний досвід протестантизму й інших конфесій, як зазначалося у доповідях, доводить: Церква здатна вповні виконати свою не лише людську, але й Боголюдську місію тільки за умови цілковитої свободи і незалежності від влади. Ми також звертаємося до владних структур з пропозицією скасувати незрозумілий і навіть ганебний стан речей, коли церкви в оподаткуванні, земельній ренті, оплаті електроенергії, газу, води тощо прирівнюються до підприємств. Це буквально нищить невеликі сільські громади і суттєво обмежує добродійні програми всіх конфесій.

6. Зазначаємо також, що проблеми генези, еволюції і розвитку протестантизму в Україні потребують подальших ґрунтових й всебічних досліджень із залученням фахівців як з України, так і з-за кордону. Учасники колоквиуму погоджуються, що організатором регулярних зустрічей науковців і релігійних діячів для обговорення актуальних проблем релігійно-інституційних процесів та міжконфесійних взаємин може стати Українська Асоціація Релігієзнавців.

Матеріал підготував **П.КОСУХА**.

**“ПОЧАЇВСЬКИЙ МОНАСТІР В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ТА
ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ”**

29-30 квітня 1995 р. в приміщенні Тернопільського медичного інституту ім. академіка І.Я.Горбачевського відбулася міжнародна наукова конференція з такою назвою. В її роботі взяли участь: А.Колодний, - заступник директора Інституту філософії НАН України, Президент Української асоціації релігієзнавців; працівники Інституту філософії НАН України - В.Малахов, В.Климов, Л.Филипович, О.Саган, В.Дем'ян, Т.Чайка; Львівського Музею історії релігії — Г.Скоп-Друзюк, Л.Скоп, І.Петрів; тернопільських вузів і установ Ю.Свідерський, О.Гудима, Л.Бойцун, та ін. В роботі конференції брав участь наш славний земляк професор Степан Ярмусь (Вінніпег, Канада).

Організаторами конференції виступили обласна організація релігієзнавців (голова — А.Гудима), асоціативний член УАР - Державний архів Тернопільської області (директор — Б.Хаварівський). На конференції заслухано біля 30 доповідей і повідомлень. Прийняте звернення її учасників “Повернути в духовне життя українського народу нашу святиню”, яке звучить так:

Ми, учасники міжнародної наукової конференції, люди різних світоглядних і віросповідальних орієнтацій, проаналізувавши історію Почаївського монастиря у зв'язку з впровадженням християнства в Русі-Україні та виникненням загальнохристиянських святинь на етнічному ґрунті українства, у зв'язку з формуванням української нації та збереженням національної самосвідомості в найважчі роки засилля шляхетської Польщі та російського царизму, переконливо стверджуємо на підставі достовірних фактів, що Почаївська святиня з часу її заснування (кінець IX ст.) була святинею українського народу.

На перетині Сходу і Заходу вона формувала новий християнський світ — неперевершений зразок Київського християнства, що є нашою етнічною гордістю і національною гідністю. На протигагу візантійській теократії та цезаропапізму, а також ідеї папської універсальної теократії Київське християнство вже на межі X - першої половини XI ст. проголошувало рівність усіх людей і народів перед Богом, вчило будувати все життя на євангельських засадах, що поєднували моральну відповідальність перед Всевишнім з почуттям моральної відповідальності перед суспільством, поряд із законом захищало б особистість людини силою християнських чеснот. На основі праукраїнської культури Київське християнство формувало народ за ознакою національної духовності. Збереження мови народу як найбільш могутнього за-

собу донесення слова Божого забезпечувало його етнічне самозбереження, давало змогу найнижчим верствам населення щоразу осмислити себе в історії, захищати і примножувати свою національну самобутність.

Що стосується Московського православ'я, то ця церква ідеологічно споріднена не з Київським християнством, а з Візантійською церквою, за рахунок чого остоювана нею великодержавна, шовіністична ідеологія впродовж віків була духовним наставником і політичним виправданням мілітарно-агресивних дій можновладців Москви під гаслом "Москва - третій Рим".

Про це переконливо свідчить історія боротьби українського народу проти польської та московської експансії, за свободу і незалежність, історія, що впродовж віків зазнала злісної фальсифікації з боку як західного, так і північно-східного сусідів. Твердження "об исконно православной святыне в южно-русском крае", що міститься "у западной границы русской земли", не відповідає історичній правді. Почаївський монастир виник за два століття до Володимиро-Суздальського князівства, що сформувалося на асимільованому ґрунті північно-східних племен та народів і започаткувало нове етнічне утворення.

З часу виникнення (кінець IX ст.) до 1831 р. святиня нашого народу жодного разу не підлягала ієрархії Московської церкви. Навпаки, од віків вона духовно злита з витоками Київського християнства - основи основ Українського православ'я. Про це переконливо свідчить культ Богоматері на рівні етнопсихологічного сприйняття нашим народом, через що свято Покрови Пресвятої Богородиці стало глибоко національним святом українців. З'явлення Божої Матері на Почаївській горі (1261 р.), чудотворна Почаївська ікона Пречистої (1697 р.), нетлінні мощі ігумена монастиря Іова Залізо, якого зараховано до числа святих Української православної церкви (1659 р.), з'явлення Богородиці разом з Іовом над Почаївським монастирем (1675 р.) - все це безпосередньо злило з історичною долею нашого народу, має глибоко національний параметр. Його не могли стерти з пам'яті століть ні колонізація, ні цілеспрямоване трьохстолітнє зросійщення.

Відаючи належне історичній правді, приєднуємося до оцінки видатних істориків церкви та культури нашого народу (І.Огієнка, М.Грушевського, І.Франка, М.Возняка та ін.) про найвище піднесення монастиря в період отців-василіан (1821-1831 рр.). Авторитет національної святині та сила громадської думки щодо священних реліквій монастиря, оповитих народними легендами і переказами, дали змогу в умовах засилля польської шляхти та єзуїтів, політики національного геноциду, що зачепила релігійно-церковне життя як православних, так і уніатів, українським патріотам чину св.Василія захистити і примножити духовні над-

баня українства. У золотий фонд національної культури ввійшов “Богогласник” (1790 р.), видання Почаївської святині богослужбового, проповідницького, катехизного змісту, що мали чисто національний характер. Культурного впливу монастиря на етнічних засадах нашого народу (стилізована церковна атрибутика, пісенна творчість, малярство та ін.) зазнала не лише Західна, а й уся Правобережна Україна.

Разом з тим з усією відповідальністю стверджуємо, що за роки російського царизму, незважаючи на значні зрушення в культурно-освітній діяльності, Лавра жодного разу не стала на захист історичної долі українства. Її російсько-монархічна орієнтація на межі великодержавного шовінізму залишилася незмінною в роки окупації західноукраїнських земель Польщею (1920-1939 рр.), більшовицькою та фашистською тоталітарними системами.

На жаль, такою в системі Української православної церкви Московського патріархату залишилася Лавра й нині. Інакше не можна зрозуміти заклик ієрархів Московського православ'я про єдину церкву та єдиний культурний простір, те, що на четвертому році суверенної України в стінах української святині славославлять катів українського народу в особі російських царів — “защитников отечества и народа”, культивуються чужі духовні цінності, дезорієнтується свідомість так, що вона аж ніяк не сприяє державному та національному відродженню нашого народу. Це не що інше, як зворотний бік медалі тих, хто марить просторами Російської імперії.

Історія демократії вчить, що церква на території суверенної держави, незважаючи на її конфесійну належність, повинна стояти на патріотичних позиціях того народу, якому вона покликана служити. Це відповідає миролюбним принципам віровчення, ідеям гуманізму, національної та міжнаціональної совісті.

Ми звертаємося насамперед до національної совісті, честі та гідності віруючих із закликом усвідомити те, що національне пробудження, а разом з ним і духовна свобода, можуть бути лише на засадах Київського християнства — основи основ духовності нашого недавно пошматованого народу. Ми звертаємося до національної совісті, честі та гідності ієрархів Української православної церкви Московського патріархату: Чи можна з християнською любов'ю до ближнього йти протореним руслом страждань нашого народу? Адже нема більшого злочину на землі, ніж позбавити народ його історично-культурної пам'яті, що однозначно духовно-національному геноциду.

Ми звертаємося до Президента України, Верховної Ради, Кабінету міністрів України — держава з почуттям відповідальності за історичну долю народу зобов'язана захистити його від проповідників національного приниження та духовної кабали.

Ми звертаємося до Партіарха Константинопольського Варфоломея: просимо врахувати історичну правду при визначенні свого ставлення до процесів, що відбуваються нині в православному світі України; просимо допомогти нашій Православній церкві здобути ту саму визначеність, яку вона втратила у 1685 р. Цим Ви сприятимите поверненню в духовне життя українського народу тих його православних святинь, які нині не служать нашому національному відродженню.

Виходимо з ідеєю утворення загальнонаціонального Комітету українізації Києво-Печерської та Почаївської Лавр.

Ми глибоко усвідомлюємо значення толерантних міжконфесійних відносин, які здатні, при невтручанні зовнішніх сил, утвердити в нашому соборному будинку найвищий принцип вчення Христа — любов та злагоду народів України.

Матеріали підготували *А.ГУДИМА* і *Б.ХАВАРІВСЬКИЙ*

“РЕЛІГІЯ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ І ДУХОВНИХ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ”

Така міжнародна наукова конференція відбулася 16-18 травня 1995 р. у м.Києві. Організаторами її виступили: Міністерство України у справах національностей, міграції та культів, Українська Асоціація Релігієзнавців, Інститут філософії НАН України (Відділення релігієзнавства), Міжнародний Християнський університет та Національний університет “Києво-Могилянська Академія”.

Конференцію вступним словом відкрив директор Інституту філософії академік В.Шинкарук. На конференції виголошено 31 наукову доповідь, з них 12 доповідей зробили зарубіжні учасники з Австрії, Великобританії, Канади, Польщі, Німеччини, Росії, Сербії, США, Швеції. На засіданнях секцій (“Релігія і сучасне політичне життя”, “Релігія і процеси національно-духовного відродження”, “Нетрадиційна релігійність: сутність і форми”, “Релігія і бізнес”), зроблено 89 наукових повідомлень. Особливий інтерес викликали доповіді: “Релігійні процеси в Україні: реалії сьогодення” (А.Колодний), “Морально-етичні основи Християнсько-демократичної партії України” (В.Журавський), “Нові культури у Великобританії” (Е.Баркер, Лондон), “Досвід віри українця” (С.Ярмусь, Канада), “Етика у бізнесі” (У.Гудхієр, Австрія), “Питання про релігійне відношення та його людиномірність” (Б.Лобовик), “Міжконфесійні конфлікти в Україні: причини та наслідки” (М.Новиченко), “Духовні джерела української культури”

(Є.Сверстюк), “Євангельське послання і національні культури” (П.Яроцький), “Православ’я перед викликами ХХ століття” (В.Бондаренко), “Українська церква в перспективі етнокультурного дослідження” (С.Здіорук), “Система “нових” вірувань і психологія: спільність форми чи сутності” (В.Полтавець), “Орієнталістська релігійність в Україні” (Л.Филипович), “Релігія як рушійна сила духовного відродження” (М.Жукалюк), “Соціальна значимість різних видів релігійної діяльності” (П.Косуха), “Маркетинг і християнська мораль” (А.Войчак).

У роботі конференції активну участь взяли церковно-релігійні діячі, зокрема представники етнонаціональних релігійних утворень, а також науковці, які досліджують нові релігійні культури.

Для журналістів, науковців, викладачів релігієзнавчих дисциплін, церковних діячів, представників об’єднань національних меншин, підприємців, соціологів, психологів були організовані три “круглі столи”: “Релігія — нація — держава”, “Соціальна робота з особами та організаціями з релігійних проблем”, “Релігія в контексті бізнесової діяльності”.

Конференція прийняла Підсумковий документ:

Ми, учасники конференції - філософи, соціологи, історики, політологи, релігійні діячі - констатуємо, що актуалізація глобальних проблем наприкінці ХХ ст., зокрема загострення тих із них, що стосуються самого існування і виживання людства - війни і миру, екологічних, енергетичних, демографічних, продовольчих, сировинних, а також міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, орієнтаційна криза і крах прогресистських теорій розвитку цивілізації спричинили інтенсивні світоглядні пошуки, прагнення повернутися до сталих архетипів, укорінених в самій природі людини.

На порозі третього тисячоліття християнської ери постає у всій історично-доленосній значимості також питання про роль і місце України, Українського християнства, українських церков у християнській Європі. Україна є країною з тисячолітньою історією християнської цивілізації, а тому справедливо актуалізується проблема про її не тільки геополітичне, а й конфесійне становлення між Сходом і Заходом. Інтеграція України у християнську Європу можлива лише при збереженні і примноженні притаманного українському народові духу толерантності, доброї волі до всіх віровизнань і національних культур.

Масштабний і тривалий експеримент з насильницького викорінення релігії та її заміни ідеологічним ерзацем світської релігії, який здійснювався впродовж десятиліть у країнах з панівними комуністичними режимами, зазнав цілковитої поразки. Демонтаж радянського тоталітаризму супроводжується відновленням

релігійних інституцій, розвитком соціальної, харитативної, національно-культурницької праці церкви.

Водночас вивільнення у процесі переструктуризації суспільства пригнічених раніше конфесійних, етнічних, групових, особистісних зацікавлень призводить до зіткнення інтересів різних релігійних спільнот, створює конфліктні ситуації в релігійно-церковному комплексі, що суттєво обмежує і навіть дискредитує роль і значення конфесійного чинника у перетворенні соціального простору на засадах свободи і вільного розвитку особи.

Учасники конференції зазначають, що суспільство потребує допомоги церкви у справі піднесення соціальної і особистої моралі, гуманізації всієї системи суспільних і міжлюдських відносин; водночас і церкві потрібна дієва допомога суспільства для її відтворення у статусі такої повноцінної духовної і соціальної інституції, яка сприяла б цивілізаційному поступові у специфічний, лише їй притаманний спосіб.

Ми вступили в новий етап осмислення тенденцій релігійно-церковного життя в Україні, узагальнення досвіду останніх років, пов'язаного з використанням потенційних можливостей релігійних організацій, що традиційно діють в Україні, і нових релігійних течій, які прийшли на терени України завдяки ліквідації “залізної завіси”, відкритості державних кордонів і традиційної “канонічної території” для різного роду місіонерства, прозелітизму, неомістики.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в державному регулюванні й управлінні процесами, що відбуваються у релігійно-церковному житті й негативно впливають на суспільні відносини, міжлюдські стосунки. Необхідно удосконалювати правові засади такого регулювання, зокрема, опрацювати концепцію державно-церковної політики, яка б враховувала національні інтереси України, її народу, всіх національних меншин і водночас гарантувала б рівноправні та рівні можливості всіх релігійних організацій, право кожної людини в духовно-світоглядному самовизначенні, особистісному виборі.

Учасники конференції звертають увагу на те, що в практиці державно-церковних відносин на місцях має місце порушення законодавства України про свободу совісті. Зокрема, негласне прагнення надати деякі переваги певним конфесіям і обмежити права та можливості інших, нехтування принципом права особи на вибір конфесії. Така практика несумісна з правовими засадами свободи совісті, гарантими забезпечення якої повинні, власне, і бути владні структури в центрі і на місцях.

Враховуючи відтворення в Україні різноманітних етнокультурних релігійних течій, активну діяльність зарубіжних харизматичних місій, поширення неконфесійного містицизму, вважати доцільним створення науково-дослідницької інституції в системі Міністерства України у справах національностей, міграції та

культів і Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України для вивчення цих явищ та опрацювання відповідних наукових експертиз та практичних рекомендацій.

Церква в сучасному світі найбільшою мірою зацікавлена в культурі, яка існує для людини і виходить від людини, яка охоплює всю сукупність життя кожного народу. Діалог церкви з національними культурами сучасності стає, таким чином, тією важливою сферою, від функціонування якої залежить вся подальша доля і взагалі перспектива еклезіального руху з питань культури. Концепція інкультурації, яка має на меті адаптацію літургії, богослуження, церковної мови, всього євангельського послання в національні культури, повинна сприяти тому, щоб кожна національна культура, перетворена і відроджена Євангелієм, відповідала живій народній традиції, оригінальному національному вираженню християнського життя. Втілення євангельського послання в українську культуру - справа кожної церкви, яка має на меті сприяти духовному і національному відродженню українського народу.

Разом з тим необхідно звернути увагу на загрозу клерикалізації деяких сфер суспільного життя. В першу чергу це стосується дошкільних закладів, загальноосвітньої школи, засобів масової інформації, зокрема телебачення, і навіть війська, які стають об'єктами впливу різних церков, місій, проповідників, що створює атмосферу супротивності і напруги в суспільстві. Необхідно строго дотримуватись законодавчих основ світськості освіти в Україні, а також збереження за батьками і дітьми права вибору і можливості навчання релігії, але за межами державних виховних і освітніх закладів.

У зв'язку з цим заслуговує схвалення співробітництво Міністерства освіти України, Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, Українського педагогічного університету ім.М.Драгоманова з вироблення концепції релігієзнавчої освіти і методики викладання релігієзнавчих курсів в загальноосвітніх школах і вузах України, підготовки підручників з "Історії релігії в Україні", "Релігієзнавства".

Виходячи з необхідності сприяння прискореному розвитку цивілізованих ринкових відносин в Україні, доцільно врахувати досвід християнського осмислення цієї сфери людської діяльності в розвинутих країнах Заходу. З цією метою налагоджується співробітництво Української Асоціації Релігієзнавців з Міжнародним Християнським університетом, Міжнародною Асоціацією Релігієзнавців, що сприятиме здійсненню наукового дослідження проблем християнських, гуманних відносин в сфері праці і бізнесу, етики праці і підприємництва, гармонізації стосунків між роботодавцями і робітниками.

Всебічний розвиток інтегруючої та суспільно стабілізуючої ролі релігії і церкви в Україні, забезпечення гармонійного співіснування різних конфесій може прислужитися до поступового формування ідеї “громадянської релігії” як консолідуючого чинника суспільства на засадах духовності й патріотизму. Необхідно при цьому врахувати і вітчизняний, і зарубіжний досвід.

Україна - багатонаціональна і багатоконфесійна країна. Тут справді зустрівся православний Схід і католицький Захід. Україна від часів Реформації, починаючи з середини XVI століття, стає батьківщиною різних протестантських спільнот. Ще раніше на українській землі поширився іудаїзм та іслам. Нині маємо тут досить строкату конфесійну карту. Пускають коріння, знаходять прихильників і послідовників нові християнські і нехристиянські течії, іноді досить екзотичні, далекі від національної традиції і культури. Але в правовій державі, демократичному суспільстві гарантується вільний світоглядний, віросповідальний вибір, якщо він не виходить за межі загальнолюдської моралі, не є перешкодою для утвердження сутнісних сил, інтелектуального, морального розвитку людини, цивілізованого співжиття громадян.

З врахуванням цього державні органи не мають чинити якісь перешкоди законній реєстрації релігійних центрів і общин нетрадиційних для України конфесій. Варто рахуватися при цьому з тим, що нетрадиційна релігійність, яка останнім часом знаходить ґрунт в середовищі молоді, деяких прошарків інтелігенції, не є просто механічним перенесенням на українські терени традиційних для інших країн релігійних форм чи певною мірою видозмінених існуючих у нас релігійних комплексів. Вона є також виявом тієї складної антропологічної революції, яка відбувається в наш час в змісті релігійного осягнення дійсності. Творчо мислячого віруючого вже не влаштовують релігії, які ґрунтуються на обрядових пишнотах і утвердженні гріховної природи людини. Відбувається ірраціоналізація, містифікація й уособливлення релігії.

Учасники конференції підтримують пропозицію Інституту філософії НАН України про утворення при його Відділенні релігієзнавства Всеукраїнської релігієзнавчої наукової інституції, дослідницькі секції якої - філософії релігії, політології і географії релігії, конфесіології релігії, етнології релігії, історії богословської думки в Україні, нетрадиційної релігійності - об'єднали б на дослідженні актуальних проблем науковців всієї країни, української діаспори. Наголошено на необхідності інтенсифікувати роботу з пошуку спонсорів видання десяти томної “Історії релігії в Україні”, багатотомника вибраних творів відомих українських богословів, довідника з неорелігій, підручників з “Релігієзнавства”, “Релігії світу”, “Історія релігії в Україні”.

Матеріал підготував **П.ЯРОЦЬКИЙ**

**“ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ НА ПРИНЦИПАХ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ В ПРОЦЕСІ ДУХОВНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ”**

Міжнародна науково-практична конференція під такою назвою відбулася 19-21 травня 1995 року в м.Острозі Рівненської області на базі Острозького Вищого Колегіуму. Конференція узагальнила вітчизняний та зарубіжний досвід виховання молодого покоління на основі християнської моралі, виробила теоретичні та практичні рекомендації щодо утвердження християнської моралі в повсякденне життя людини. В роботі конференції взяли участь професори В'ячеслав Брюховецький, Елен Баркер (Англія), Вілен Горський, Віктор Малахов, Петро Яроцький, Микола Ковальський, Ігор Пасічник, вчителі, працівники освітніх установ та наукових закладів 18 міст України. На конференції виступали представники п'яти християнських конфесій. За результатами роботи конференції випущено збірник тез виголошених на ній доповідей. Конференція прийняла резолюцію, яка мала такий зміст:

Аналіз чотирьохрічної історії незалежної України засвідчує, що її розбудова проходить в умовах надзвичайних труднощів. Багаторічна і послідовна політика тоталітарної системи, спрямована на позбавлення української нації її духовності, призвела до знецінення неперехідних людських вартостей, до суспільної апатії та нігілізму, моральної деформації особистості. В існуючій системі виховання утворився вакуум, який заповнюється низькопробними зразками культури, некомпетентними рекомендаціями, вимогами про обмежену свободу особистості.

Вітчизняний досвід та досвід багатьох країн світу переконливо доводить, що запорукою процвітання будь-якої нації є її здорова духовна сфера. Тому могутнім чинником у процесі виходу України з духовної кризи є побудова міжлюдських стосунків на випробуваних упродовж століть морально-етичних нормах. Такими нормами є принципи християнської моралі, які сповідуються нашим народом ще з часів Київської Русі. Майже два тисячоліття християнська мораль зберігає свої духовні цінності, перешкоджає поширенню на землі зла, підтримує моральне здоров'я особистості та суспільства, оберігає сім'ю, виховує любов до ближнього, повагу до батьків і, головне, віру в Бога-Творця та Спасителя. Підтвердженням цього є історія стародавнього Острога, який став центром духовного та культурного ренесансу української нації завдяки діяльності славетної Острозької слов'яно-греко-латинської академії

- осередку християнства, в якому побачила світ перша повна слов'яномовна Біблія.

Уважно проаналізувавши сучасний стан духовного життя нашої держави, ми, учасники Міжнародної конференції, характеризуємо його як кризовий, а моральний рівень сучасного суспільства - як надзвичайно низький. Ми прийшли до висновку про нагальну необхідність розробки концепції духовного виховання. Виходячи з цього, пропонуємо ряд невідкладних заходів, спрямованих на відродження духовності нашого народу шляхом утвердження основ християнської моралі в усіх сферах життя.

1. Вважати проблему духовного відродження України через духовне оздоровлення особистості сім'ї та суспільства пріоритетним завданням державної ваги.

2. Пропонуємо визначити правове положення християнської моралі в навчально-виховних закладах та громадському житті України.

Матеріал підготував **В.ЖУКОВСЬКИЙ**

“РІДНОВІРСТВО: ВИТОКИ, ТЕЧІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ”

Рідновірство створює свій специфічний континіум духовного життя України, стає помітним явищем на теренах українського національного відродження. Цим словосполученням ми позначили групу споріднених явищ в духовному житті нинішньої України, які базуються на ідеї відродження в тій чи іншій формі дохристиянської релігії, що розглядається організаторами рідновірського руху як автентичний світогляд українців. Назвати кожен з течій рідновірства неоязичницькою конфесією не можна, оскільки, по-перше, деякі з них, будучи за своїми віроповчальними концептами монотеїстичними релігіями, не приймають таку оцінку себе; по-друге, деякі з цих течій ще релігійно не визначилися, а існують на рівні якихось просвітницьких інституцій, виявляють себе у формі своєрідних клубів за інтересом; по-третє, цілий ряд їх функціонує у надто обмеженому релігійному просторі, складається лише з декількох общин і порівняно невеликої кількості послідовників.

Круглий стіл, присвячений рідновірству, відбувся 16 червня 1995 року. Метою його було не лише з'ясувати особливості феномену, а й дати можливість послідовникам різних рідновірських течій розкрити особливості своїх віроповчальних засад, обрядової практики, висловитися щодо проблем свого місця і ролі в національному і духовному відродженні України. На Круглий стіл

запрошувалися послідовники Рідної Віри, Рідної Української Національної Віри, Великого вогню, Ладовірства, Побожжя та ін. Відзначимо, що якогось порозуміння між течіями на Круглому столі не було, виявилася велика нетолерантність Рідної Віри щодо РУНВіри, а всіх їх - в оцінках християнських церков. Тому роботу його прийшлося скоротити до одного дня. На Круглому столі було прийнято Підсумковий документ, який подається нижче:

Круглий стіл "Рідновірство: витоки, течії, тенденції", який відбувся 16 червня 1995 року в Києві на базі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, окрім науковців-релігієзнавців, об'єднав послідовників Рідної Віри, Рідної Української Національної Віри та інших релігійних течій України, які прагнуть у своїй діяльності відродити давні вірування і обряди українського народу.

Учасники Круглого столу, обговоривши проблеми історичної долі і нинішнього стану автентичної її корінному народу релігії в Україні, дійшли згоди з таких питань:

1. Кожний етнос зокрема має свою витокову національну віру, яка складалася внаслідок тривалого проживання його предків на спільній території, користування певною матеріальною і духовною культурою, спорідненою мовою.
2. Рідна віра в історичному контексті постає як результат надзвичайно складних і тривалих релігійно-духовних пошуків. Хоч в часи утвердження та поширення християнства прадавні вірування, традиції і звичаї українства й були поруйновані, але завдяки своїм глибинним духовним кореням вони збереглися в народі, ставши важливою складовою його духовної культури. Християнство не знищило їх, а по-своєму асимілювало, порушивши цим їх витковий зміст і функціональність.
3. Повалення тоталітарного режиму в нашій країні, невід'ємною складовою якого була жорстока боротьба з релігією і релігійними інституціями, відкрило можливість для звернення нашого народу до витоків своєї духовності, відродження Рідної Української Віри, включення її в багатогранний загальнокультурний процес національного духовного відродження.
4. Відродження і розвиток Рідної Української Віри в різних своїх конфесійних визначеностях не становить загрози історичним християнським церквам України. Ставлячись толерантно до християн та сповідників інших релігій, які є на теренах української землі, ми сподіваємося також і на їхнє відповідне толерантне ставлення до Рідновірських Громад.
5. Визначаючи за кожною особистістю право на вільний вибір світоглядних орієнтацій, виявив своєї релігійності. Українська держава має реально гарантувати це право. Рідновірські громади повинні мати в Україні таке ж право на ор-

ганізацію своєї діяльності, як і християнські. Звертаємо увагу Кабінету Міністрів і відповідних державних органів на ігнорування законних прав рідновірських громад на їх реєстрацію без якихось зволікань і необгрунтованих застережень, слугування при цьому часто конфесійними інтересами християнських церков.

6. Вважаємо ненормальним те, що сповідники Рідної Української Віри в усіх своїх конфесійних визначеностях обмежуються в доступі до засобів масової інформації - преси, радіо і телебачення. Звертаємо також увагу відповідних державних органів на постійне допущення засобами масової інформації образ в адресу витокової української віри, спотворення її природи і приниження ролі й місця в історії української духовності. Ми не сприймаємо категоричність судження мас-медіа, що українське духовне відродження можливе лише на християнській основі.

7. З метою віднайдення шляхів порозуміння між різними Рідновірськими течіями насамперед слід будувати свої взаємини на принципах толерантності, взаємної поваги.

8. Успішному розвитку Рідної Української Віри сприяла б вибудова в Україні культових споруд різних її течій, створення мережі їхніх навчальних закладів, видрук віроповчальної літератури. В цьому хотілося б сподіватися на відповідну підтримку, в тому числі й матеріальну, з боку різних громадських організацій, фінансових і підприємницьких структур, а то й держави.

9. Держава має віднести до пам'яток національної культури всі територіальні комплекси, матеріальні знахідки, твори усної духовної традиції дохристиянської доби, взяти їх під свій захист.

10. Питання розвитку рідної віри українців потребують постійного дослідження науковцями-релігієзнавцями та народознавцями. Нинішній Круглий стіл започатковує періодичні зустрічі науковців і сповідників різних течій рідновірства, які будуть проходити під егідою Української Асоціації Релігієзнавців в два роки один раз.

Матеріал підготував **А.КОЛОДНИЙ**

“СВОБОДА РЕЛІГІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ”

Ця актуальна в теоретичному і практичному аспектах проблема стала предметом зацікавленого обговорення міжнародної наукової конференції з питань державно-церковних відносин, яка 4-5 грудня 1995 року відбулася в м.Києві на базі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України.

Конференція була організована Українською Асоціацією релігієзнавців за участю і фінансовим сприянням Міжнародної Академії свободи релігії і віровизнання (США), Міжнародної комісії з свободи совісті (США), Державного комітету України у справах релігій. Активну участь в організації роботи конференції взяла Церква Адвентистів сьомого дня України (президент — М.Мурга).

У роботі конференцій взяли участь науковці-релігієзнавці, філософи, соціологи, правники, представники 19-ти конфесійних напрямів України, а також 13 гостей-експертів з проблем свободи релігії з 8 країн зарубіжжя: США (Л.Бузбі, К.Дурхем, Р.Ніксон, Б.Біч, Л.Фолгет), Росії (Ю.Зуєв, Г.Михайлов), Швейцарії (І.Россі), Греції (І.Канідарис), Іспанії (Г.Моран), Італії (С.Феррарі), Польщі (А.Закревський, С.Якубовський).

Вступним словом конференцію відкрив директор Інституту філософії НАН України, академік В.Шинкарук. Привітали учасників конференції В.Кремій — керівник служби з питань гуманітарної політики Адміністрації Президента України, М.Косів - голова комісії Верховної Ради України з питань культури і духовності, Л.Бузбі — віце-президент Міжнародної Академії свободи релігії і віровизнання (Вашингтон).

З доповіддю, присвяченій проблемам державно-церковних відносин в Україні, міжконфесійних і внутрішньоконфесійних відносин першим на пленарному засіданні виступив А.Коваль — голова Державного комітету України у справах релігій. Зауважимо, що більшість доповідей на пленарному засіданні конференції були присвячені суті, змісту, характеру (моделям) державно-церковних відносин, зокрема в Греції (Г.Канідарис), Іспанії (Г.Моран), Італії (С.Феррарі), США (Л.Бузбі). Проблеми свободи релігії в контексті міжнародних правових актів були предметом рефлексії в доповідях К.Дурхема (США), Г.Россі (Швейцарія), Б.Біча (США). Специфіка державно-церковних відносин в Україні, їх історичний генезис, труднощі їх практичної реалізації та проблеми міжконфесійних стосунків і їх гармонізації були в основі доповідей А.Колодного і П.Косухи (Україна). Представник релігієзнавчої науки Росії Ю.Зуєв зосередив увагу учасників конференції на проблемах міжцерковного діалогу і ролі й місця в ньому державних структур.

Тематичний діапазон конференції в контексті означеної проблеми охоплював значне коло питань, які були згруповані у п'ять великих блоків і розглядалися на засіданнях проблемних груп: 1) Свобода релігії — принцип і умова розвитку демократичного суспільства; 2) Релігія та освіта: стан, тенденції, перспективи; 3) Майнова проблема релігійних організацій: законодавче регулювання і проблеми захисту; 4) Свобода релігії в контексті міжна-

родних правових актів; 5) Міжцерковний діалог як умова утвердження свободи релігії.

В рамках конференції працював “круглий стіл” представників конфесій України з участю міжнародних та вітчизняних експертів. Було розглянуто цілий ряд проблем практичної реалізації свободи релігії, складних питань церковного життя.

Міжнародна наукова конференція “Свобода релігії: проблеми практичної реалізації” стала за оцінкою її учасників, представників державних структур та мас-медіа помітною подією в науковому житті України. За своїм змістом і спрямованістю вона була теоретично плідною і продуктивною в практичному вимірі, толерантною за духом.

З доповідями, повідомленнями на конференції виступили 52 науковці, в дискусіях взяли участь 24 учасники. Основні проблеми, які були в центрі уваги конференції, теоретичні висновки, практичні рекомендації викладені в підсумковому документі. Їх реалізація, безумовно, сприятиме подальшому вдосконаленню, гармонізації державно-церковних відносин в Україні, налагодженню дієвості механізму практичної реалізації принципів свободи релігій в Україні.

Нижче подаємо текст Підсумкового документу конференції:

Учасники конференції - релігієзнавці, соціологи, правники, теологи, релігійні діячі, люди різних світоглядних орієнтацій та віровизнань - свідомі того, що в сучасних умовах загострення глобальних проблем життя людського суспільства, процесів релігійної диференціації останнього, при зростаючій потребі соціуму використати значний функціональний потенціал релігії і церкви в справі піднесення соціальної і особистої моралі, гуманізації всієї системи суспільних відносин, в т.ч. між державою і церквою, надзвичайної актуальності набуває проблема свободи релігії в контексті її практичної реалізації. І в цьому вбачається певна закономірність, адже свобода релігії (свобода релігійної совісті) як суспільний феномен перебуває в нерозривному зв'язку з сенсом і світоглядними горизонтами буття людини, постає як одна з важливих фундаментальних загальнолюдських цінностей, є необхідним чинником суверенної життєдіяльності віруючої особистості й релігійних спільнот.

Рівень реалізації принципів свободи релігії, на думку учасників конференції, має розглядатися як особливий вимір, критерій оцінки гуманістичної сутності суспільства, його демократичності. Переконані, що забезпечена можливість практичної реалізації права на свободу релігійних переконань і на вільне їх виявлення є одним з плідних джерел життєвої сили будь-якої демократичної держави.

Підкреслюючи практичну значимість свободи релігії як природного невідчужуваного права особистості в справі її самовизначення і самореалізації в релігійній сфері буття, учасники конференції висловили свою зтурбованість наявністю в окремих державах, зокрема і в посткомуністичних суспільствах, складних, контрадикторних за своєю суттю відносин, які склалися в системі "держава - релігія", "церква - віруючі", фактів порушення принципів свободи релігії, прав віруючих. Були засуджені будь-які прояви релігійної нетерпимості в міжконфесійних, внутрішньоцерковних взаєминах, у відносинах державних органів до окремих релігійних течій.

Учасники конференції висловили одностайне переконання, що кожна людина має недоторкане право на вільний, завізований власною совістю вибір віросповідання, право на віру в Бога, на єднання з Ним у прийнятний саме для неї спосіб, а також на здійснення релігійних обрядів, релігійної діяльності, а вона повинна мати право незалежно від релігійної належності користуватися в повному обсязі в країні свого проживання всіма політичними і громадянськими правами. Погодилися, що релігійна діяльність в контексті свободи релігії не може бути використана для приниження гідності інаковіруючого, інакодумуючого, невіруючого чи їх спільнот, бути викликом принципам загальнолюдської моралі, гуманності, наносити шкоду фізичному чи духовному здоров'ю людей.

З огляду на означену вище констатацію в контексті аналізу сучасної практики реалізації свободи релігії в окремих державах і базуючись на загальноновизнаних міжнародних правових актах, що стосуються свободи віровизнань, думки, совісті, конференція дійшла висновку:

1. У суспільстві існує необхідність і потреба забезпечення чітких конституційних гарантій свободи релігії, удосконалення законодавства щодо проблем сучасного вияву останньої, вироблення дієвих (юридичних, економічних, політичних) механізмів її практичної реалізації. Ключовим має бути утвердження принципу відокремлення церкви від держави і державної школи від церкви. Держава має чітко дотримуватися принципу, що релігійні переконання є абсолютно особистою справою кожної людини і захисту його свободи.

2. Законодавчі акти щодо свободи релігії, совісті мають бути вільні від поділу віросповідних напрямів на традиційні і нетрадиційні, такі, що підпорядковані зарубіжним релігійним центрам і такі, що мають свій центр в конкретній країні. Має бути забезпечена рівність всіх без винятку віросповідань перед законом, незалежно від чисельності його послідовників, часу його прояви в релігійному світі. Законодавство у сфері релігії має ґрунтуватися

на гармонійному поєднанні міжнародних правових актів з національними особливостями буття релігійних організацій в тій чи іншій країні.

3. Об'єктом, що потребує постійної уваги і підтримки держави, мають бути етноконфесійні спільноти та конфесійні меншини.

4. Актуальною залишається проблема унеможливлення втручання державних структур всіх рівнів у внутрішньоцерковні справи, їх канонічну діяльність. Заборони потребують будь-які спроби регіонального законодавчого регулювання діяльності релігійних організацій, за винятком розв'язання проблем, передбачених законом.

5. Потужним каталізатором посилення суспільно-корисної ролі церкви, її інтегруючої функції в суспільстві має стати процес гуманітаризації державної політики щодо церкви та віруючих в контексті міжнародних правових актів, які стосуються свободи релігії, переконань, совісті. Утворення міжцерковних структур має відбуватися не з ініціювання і втручання в цей процес державних органів.

Важливою в цьому зв'язку постає проблема деполітизації релігійного питання, законодавча заборона будь-яких спроб інструментального використання церкви політичними партіями, громадськими організаціями в досягненні певних політичних цілей. Державна політика в означеній царині має бути спрямована на створення всебічних можливостей для здійснення церквою, релігійними організаціями історично і сутнісно притаманної їм місії. Дієвою і послідовною має бути підтримка владними структурами всіх аспектів суспільної, соціокультурної, соціально-психологічної діяльності релігійних організацій. Це вимагає впровадження і відповідної податкової політики, певних пільгових умов в зміцненні матеріально-майнової бази, що реально і дієво заохочувала б релігійні організації до інтенсивної реалізації милосердницьких і добродійних проектів.

6. Держава має активно сприяти формуванню в суспільстві атмосфери взаємної довіри і толерантності, відповідальності, виваженості, культури взаємовідносин між конфесіями, церквами, сприяти пошуків діалогу міжцерковного і міжрелігійного діалогу в рамках екуменічного руху, пониженню порогу міжконфесійної напруженості.

Толерантність як засадничий елемент свободи релігії, свободи совісті, як вияв культури відносин соціальних суб'єктів має стати базовим і у взаєминах державних органів, суспільних, політичних інститутів та релігійних організацій.

7. Релігійна сфера - надзвичайно чутлива і делікатна сфера суспільного буття і потребує високої культури, компетенції і такту державних службовців, всіх, хто займається проблемами державно-церковних відносин, хто співвідноситься з "предметним

полем" дії свободи релігії. Все це актуалізує питання специфічної підготовки і перепідготовки кадрів державних службовців, які працюють в сфері державно-церковних відносин.

Учасники конференції сповнені надії, що принципи свободи релігії, думки, совісті, визнані міжнародним співтовариством, стануть важливим фактором розвою релігійного життя суспільства, релігійного буття особистості, як справи її власного, вільного вибору, стануть позитивним фактором висхідного розвитку демократичних процесів, сприятимуть посиленню позитивних змін, співпраці, єдності, толерантності у людських взаємовідносинах.

Матеріал підготував **М.БАБІЙ**.

І Н Ф О Р М А Ц І Я

Почесні наукові співробітники

Відділення релігієзнавства Інституту філософії
Національної Академії наук України

Рішенням Вченої Ради Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України від 1 березня 1996 року (протокол N 4) Почесними науковими співробітниками Відділення обрано А.Глушака і С.Ярмуся.

АНАТОЛІЙ ГЛУШАК (1951) - доктор філософських наук, професор Севастопольського технічного університету. Випускник філософського ф-ту (1975) Київського університету ім.Тараса Шевченка. Від викладача до професора - такий трудовий шлях А.Глушака на кафедрі філософії в Севастопольському вузі. Докторська дисертація "Світоглядні особливості переходу від язичництва до християнства"(1994). А.Глушак - автор або співавтор книг "Введення християнства на Русі", "Історія християнства в Криму й Україні", "Людина і етнос", "Християнський Крим" та ін. Організатор щорічних вересневих наукових конференцій в Севастополі з проблем історії релігії і особливостей релігійної духовності. Брав активну участь в роботі багатьох наукових конференцій, організованих Відділенням релігієзнавства ІФ НАНУ, а також написанні розділів з планових тем його відділів, розділів до колективних мо-

нографій, зокрема до першого і другого томів десятитомника "Історія релігії в Україні".

СТЕПАН ЯРМУСЬ (1925) - отець-професор, доктор богослов'я. Випускник Манітобського університету (Канада), Богословського ф-ту Колегії св.Андрея, Міжнародного пасторального інституту у Вінніпегу, семінарії Сан Франціско. Почесний доктор Київської духовної академії (УПЦ КП), почесний професор Волинського університету ім. Лесі Українки. Нині о.Степан Ярмусь є деканом Богословського ф-ту Колегії св.Андрея. Наукові зацікавлення - теологія, філософія, історія релігії, а переважно - пастирська антропологія. Автор книги "Духовість українського народу", "Релігії світу, культура і християнське православ'я", "До питання старості, хворіння і смерті" та ін. Видав підручники з гомілетики, душпастирства і церковного права. Редагував і видрукував ряд праць Івана Огієнка (митрополита Іларіона), збірник творів Памфіла Юркевича. Редактор газети УПЦ в Канаді "Вісник", календаря "Рідна нива" та наукового журналу "Віра і культура". Брав участь в багатьох наукових конференціях, які останнім часом проводить Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ, Українська Асоціація Релігієзнавців, друкується в колективних працях останніх. С.Ярмусь готує розділ про свою церкву до одного з томів десятитомника "Історія релігій в Україні".

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ

Українська асоціація релігієзнавців (УАР) -- позапартійна, світська громадська організація, яка об'єднує на добровільних засадах вчених-релігієзнавців, богословів, викладачів релігієзнавства навчальних закладів України. Створена в березні 1993 і зареєстрована Мінюстом України в липні того ж року. УАР має свої організації в 18 областях України, а також містах Київ і Севастополь. Членство в Асоціації є індивідуальним і колективним.

Головною метою і завданням УАР є:

- об'єднання і координація зусиль релігієзнавців України на дослідження феномену релігії, розробку актуальних проблем, пов'язаних з історією, сучасним станом релігій в Україні;
- поширення релігієзнавчих знань, розвиток релігієзнавчої освіти і релігієзнавчого виховання в українській державі;
- сприяння процесам духовного відродження в Україні, утвердження атмосфери толерантності, взаємоповаги до поглядів,

думок, духовно-моральних цінностей, традицій людей різної світоглядної і конфесійної орієнтації.

Асоціація має сприяти проведенню наукових досліджень з актуальних релігієзнавчих проблем, оприлюдненню їх наслідків. УАР пропагує принципи свободи совісті, вивчає громадську думку з проблем релігії, співпрацює з державними, громадськими організаціями, пресою, надає їм консультативну допомогу з релігієзнавства. Асоціація співпрацює в питаннях духовного відродження в Україні, подолання конфліктних ситуацій в міжконфесійних і внутрішньоцерковних відносинах з релігійними організаціями. Діяльність Асоціації базується на принципах наукової об'єктивності, історизму, світоглядного плюралізму, позаконфесійності.

Асоціація об'єднує обласні та міські (Київ, Севастополь) організації релігієзнавців. Вся робота Асоціації, її осередків базується на громадських засадах. Керівними органами Асоціації є Правління, яке обирається строком на 3 роки, а також Рада Правління. Очолює ці органи Президент Асоціації. Президентом УАР в 1993 р. обрано проф. Анатолія Колодного, віцепрезидентами - проф. М.Заковича, проф. П.Яроцького, В.Гаюка. Вченим секретарем УАР є ст.н.сп. М. Бабій.

Українська Асоціація релігієзнавців започаткувала зв'язки з міжнародними релігієзнавчими організаціями, зокрема, з релігієзнавчими товариствами і асоціаціями США, Англії, Польщі, Канади.

В 1995 році члени УАР брали участь в написанні поданого до друку "Релігієзнавчого словника" (за ред. Б.Лобовика і А.Колодного), збірника "Огієнківські читання" (за ред. А.Колодного і З.Тіменика), підготовлених до друку томів "Релігії дохристиянської доби" (за ред. Б.Лобовика) і "Українське Православ'я" (за ред. П.Яроцького) з десяти томів "Історія релігії в Україні".

Під егідою УАР в 1995 році проведено міжнародні наукові конференції "Почаївська Лавра в контексті історії і культури українського народу" (квітень, Тернопіль), "Релігія в контексті суспільних і духовних реалій сьогодення" (травень, Київ), "Історія релігії в Україні" (травень, Львів), "Шляхи самопізнання людини в філософії, релігії, науці" (вересень, Севастополь), "Свобода релігії: проблеми практичної реалізації" (грудень, Київ). Видано збірники матеріалів конференцій: "Релігія в контексті реалій сьогодення" (К., 1995); "Історія релігії в Україні" (К-Л., 1995); "Міжкультурні комунікації і проблема духовності в кінці ХХ ст." (Київ-Севастополь, 1995).

Асоціація увійшла з конкретними пропозиціями в Міністерство освіти з приводу організації релігієзнавчої освіти в Україні, у ВАК України з приводу атестації наукових кадрів з релігієзнавства.

В 1995 році Асоціація увійшла на правах асоційованого члена до Міжнародної організації дослідників релігії (США).

Запрошуємо всіх, кому не байдужа доля релігієзнавчої науки, до Асоціації. Будемо вдячні Вам за всілякі форми підтримки.

Керівні органи Асоціації знаходяться за адресою: 252001, Київ, вул.Трьохсвятительська, 4, кімн. 324, 523. Телефон: 229-4812; 229-0418; 229-04-25 Факс: 229-4812; 228-6366.

УАР має свій рахунок в Українському банку “Відродження” в управлінні Національного банку України по м.Києву. р/р 700161140/701908. МФО 300421

Матеріал підготував **М.БАБІЙ**

Центр релігієзнавчих наукових консультацій і експертиз Української
Асоціації Релігієзнавців

На науковій базі Української Асоціації Релігієзнавців утворено Центр релігієзнавчих наукових консультацій і експертиз.

Центр здійснює наступні види діяльності:

- проведення конкретно-соціологічних досліджень з релігієзнавчої тематики на замовлення державних інституцій, конфесій, культурно-освітніх установ, засобів масової інформації тощо;
- підготовка наукових матеріалів про конфесії, які діють в Україні, інформаційних матеріалів про сучасні релігійні процеси і тенденції розвитку релігійних відносин; відповіді на конкретні питання з широкого спектру релігієзнавчої проблематики;
- вивчення та написання історії конфесій в Україні на основі опрацювання архівних матеріалів у всіх обласних центрах України і за активної співпраці при цьому з богословами відповідних релігійних течій;
- проведення експертиз робочої документації і віроповчальної літератури нових релігійних утворень України, діяльності релігійних місій тощо;
- правові консультації з проблем релігійного життя;
- допомога конфесіям в складанні і оформленні їх робочої документації, визначенні форм соціально значимої діяльності, вирішенні питань з державними органами, конфліктних ситуацій з іншими конфесіями та ін.;
- проведення спеціальних релігієзнавчих екскурсій по місту Києву українською, російською або англійською мовами;

- консультації пошуківцям наукових ступенів з питань обрання теми дисертаційного дослідження, його плану, концепції, мети і завдання, літератури з теми тощо;
- консультації пошуківцям під час підготовки до складання екзаменів кандидатського мінімуму з релігієзнавства, підбору спеціальної літератури до екзамену з іноземної мови тощо;
- лекції з релігієзнавчої тематики в масових і спеціальних аудиторіях та організаціях, проведення методичних та інформативних семінарів для викладачів релігієзнавчих дисциплін у школах, ліцєях, коледжах та інших навчальних закладах;
- підготовка інформативних матеріалів про стан релігійності в Україні, характер церковно-державних відносин для їх замовників;
- рецензування книг, статей, дисертацій з релігієзнавчої тематики;
- переклад книг та статей (релігієзнавча тематика) з англійської, французької і німецької мов на українську та російську мови;
- надання можливості користуватися банком даних соціологічних досліджень з релігієзнавчої тематики, проведених Відділенням релігієзнавства Інституту філософії НАН України в минулі роки;
- психологічне консультування осіб у зв'язку з конфліктними та іншими ситуаціями, які викликані релігійними чинниками.

Послуги оплачуються за тарифами, затвердженими Правлінням Української Асоціації Релігієзнавців шляхом перерахування коштів на рахунок Української Асоціації Релігієзнавців.

Довідки телефоном 229-4812, 229-0425 щодня з 10.30 до 15.00 (крім суботи і неділі).

Матеріал підготувала ***О.КАРАГОДИНА***

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ
УАР та Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ

1995 рік став вирішальним для українського релігієзнавства у його прориві на світову арену. Про Українську Асоціацію Релігієзнавців (УАР) дізналися в багатьох країнах. Вона налагодила контакти з відомими міжнародними релігієзнавчими асоціаціями, наприклад з Товариством наукового дослідження релігії (The

Society for the Scientific Study of Religion - SSSR), Міжнародною Академією свободи релігій і віросповідань (International Academy for Freedom of Religion and Belief - IAFRB), Міжнародною Асоціацією історії релігій (International Association for the History of Religions - IAHR), Нью-Йоркською Академією Наук та ін.

Ознайомившись з науково-дослідницькою, видавничою та організаційною роботою УАР, керівництво міжнародних організацій запропонувало Україні вступити до них асоційованим членом. Окремі українські вчені-релігієзнавці індивідуально обрані в склад деяких з них. І це вже має свої наслідки. Так, спільно з IAFRB в грудні минулого року УАР, Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України провели в Києві міжнародну наукову конференцію "Свобода релігій: практичні аспекти реалізації". В 1996 році планується спільно організувати ще ряд конференцій, присвячених проблемам свободи совісті. Через УАР міжнародна SSSR запрошує до вступу до неї всіх бажаючих дослідників релігії.

Відбулися плідні зустрічі з працівниками Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету (Краків, Польща), Інституту держави і церкви Байлорського університету (Вако, США), під час яких обговорювалася можливість співпраці. Широкі зв'язки встановилися з вузами Європи та Америки: Лідським, Есекським університетами та Вищою Лондонською школою соціології та економіки (Великобританія), Католицькими університетами в Любліні (Польща) та Римі (Ватикан), Українським вільним університетом (Мюнхен, Німеччина), Міжнародним християнським університетом (Відень, Австрія), Бригамським та Байлорським університетами (США) та ін.

Продуктивно українські релігієзнавці співпрацюють з окремими зарубіжними дослідниками релігії й релігійними діячами. Серед них А.Жуковський (Франція), С.Ярмусь (Канада), Й.Клочовський (Польща), І.Музичко (Італія), С.Фостун, Е.Баркер (Великобританія), Лев Силенко (США), Т.Доктор (Польща), архієпископ Антоніо Франко та кардинал Поль Пупар (Апостольська столиця), Г.Хартфельд та Й.Кеден (Німеччина), К.Дурхем та Л.Бузбі (США), Ю.Зуєв (Росія). Сьогодні у вітчизняних релігієзнавців є можливість друкуватися в міжнародних релігієзнавчих журналах, бюлетнях, скажімо в часописі "Відомості" (Великобританія - укр.мовою), "Church and State (Церква і держава)" (США - англ.мовою), "Лицом к лицу: религиозный диалог" (Росія - рос.мовою), "Journal of Law and Religion (Журнал права і релігії)" (США - англ.мовою) та багатьох інших.

Співробітники Відділення релігієзнавства активно шукають підтримки у різних міжнародних благодійних фондів для розвитку релігієзнавчої науки в Україні. Повільно, але все ж таки відновлюються наукові зв'язки з Росією, Білоруссю, Прибалтикою,

Молдовою. Все це стало можливим завдяки зусиллям членів УАР, його президента Анатолія Колодного. Інтерес з боку закордонних партнерів в науково-дослідній і організаційній сферах до українського релігієзнавства, впевнені, буде зростати.

Матеріал підготувала *Л.ФІЛИПОВИЧ*

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ВЧЕНА РАДА З РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

Постановою Президії ВАК України від 08.02.1996 р. Затверджений склад Спеціалізованої Вченої Ради Д. 01.25.05 із спеціальності 05.00.11 - релігієзнавство. Рада створена при Відділенні релігієзнавства Інституту філософії НАН України. Будучи єдиною в Україні за своїм профілем, вона є основною ланкою в системі атестування наукових кадрів вищої кваліфікації з даної спеціальності. До складу спеціалізованої Ради входять доктори наук - відомі вчені-релігієзнавці, філософи, соціологи, історики, психологи. Головою Вченої Ради призначено професора А.Колодного, заступником голови - професора П.Яроцького. Вченим секретарем Ради затверджено кандидата філософських наук С.Головащенко.

Приймаються до захисту кандидатські й докторські дисертації з релігієзнавства на здобуття наукових ступенів у галузі філософських, соціологічних та історичних наук. Пошуківці наукових ступенів можуть отримати необхідну інформацію за адресою: 252001, Київ - 1, вул. Трьохсвятительська, 4. Інститут філософії НАН України, Головащенко Сергій Іванович. Телефони для довідок: 229-48-12 (проф. А.Колодний); 228-54-17 (к.філос.н. С.Головащенко).

Матеріал підготував *С.ГОЛОВАЩЕНКО*.

Секція релігієзнавства у товаристві “Знання” України

У Товаристві “Знання” України розпочала діяльність секція релігієзнавства. Сформована Рада лекторів у складі 24 осіб, серед яких відомі філософи, історики, соціологи — релігієзнавці: доктори філософських наук Б.Лобовик, М.Закович, А.Колодний, Ю.Калінін, П.Косуха, М.Рибачук, П.Яроцький, кандидати філософських наук М.Бабій, С.Головащенко, В.Єленський, М.Кирюшко, О.Саган, В.Суярко, Л.Филипович та інші.

Діяльність Ради лекторів релігієзнавчої секції спрямовуватиметься на інформаційно-просвітницьке забезпечення державної політики щодо релігії і церкви в Україні, формування релігієзнавчої культури, виховання релігійної, світоглядної терпимості у громадян України, які сповідують різні релігії або не сповідують жодної релігії.

Відповідно утворюватимуться релігієзнавчі секції в обласних і районних філіях Товариства “Знання” України.

Тематика лекцій, консультацій, експертиз, практичних рекомендацій, інформаційно-просвітницьких проєктів — філософські проблеми походження релігії; історія релігії в Україні, її нинішній стан, тенденції і перспективи розвитку; особливості й віхи історії українського християнства; 2000-річчя християнства: проблеми церкви і світу; державно-церковні відносини в Україні; свобода релігії і свобода совісті.

Матеріал підготував **ПЯРОЦЬКИЙ**

РЕЛІГІЙНА КАРТА УКРАЇНИ

Україна - багатоконфесійна держава, де станом на 1 січня 1996 року діє офіційно зареєстрованих 17635 релігійних громад біля 70 конфесій, напрямків і толків. У їх власності або ж користуванні знаходиться понад 11 тис. культових споруд. В Україні діє 216 монастирів, 93 місії, 36 братств, 72 духовних навчальних заклади, 4597 недільних шкіл та пунктів катехизації, 85 періодичних видань. Релігійні потреби віруючих задовільняють 15315 священнослужителів, серед яких біля 400 - іноземці.

Найвпливовішою складовою релігійного життя є православ'я. Загалом воно об'єднує 9100 громад. Домінуюча в православ'ї - Українська православна церква. На початок року вона налічувала понад 6,5 тис. громад віруючих, біля 70 монастирів, 10 духовних навчальних закладів, 18 періодичних видань, біля 1250 недільних шкіл та 13 братств. Церковну службу здійснювало біля 5 тис. священників. Найбільша концентрація громад УПЦ у Вінницькій (590), Хмельницькій (577), Закарпатській (473), Рівненській (475), Волинській (434), Житомирській (378), Київській, Одеській, Миколаївській (по 323), Чернівецькій (363) областях.

Українська православна церква Київського патріархату на початок 1996 року згідно офіційної статистики зменшилась в кількості громад (1995 р. - 1753) через розкол, який в ній відбувся.

Вона нараховує 24 єпархії, більше 1,3 тис. громад, мала 15 монастирів, 9 духовних навчальних закладів, 7 періодичних видань та

617 недільних шкіл. Громади УПЦ КП діють переважно в Тернопільській, Волинській, Рівненській, Львівській та Київській областях.

Українська автокефальна православна церква має десь понад 1200 парафій, які знаходяться переважно у західних областях України.

На початок року Істинно-православна Церква мала 14 громад, Старообрядницька Церква Білокриницької згоди - 49, Безпопівської згоди - 13, Вільна православна Церква - 10.

Досить активно відбувається відродження Української греко-католицької церкви. За кількістю громад (3079) вона практично вийшла на довоєнний рівень (3237) і зайняла з цього показника друге місце в Україні. Переважна більшість парафій УГКЦ знаходиться у Львівській (1360), Тернопільській (721), Івано-Франківській (632) та Закарпатській (285) областях. Останнім часом помітне поширення греко-католицизму в інших регіонах України, але Церква існує все-таки як галичанське явище. З моменту легалізації (1989 р.) УГКЦ відновила свою структуру, створила 8 єпархій, 76 монастирів, 9 духовних навчальних закладів, 12 періодичних видань. До цієї церкви відносяться також 19 греко-католицьких єпархій, що діють серед української діаспори. Зауважимо, що греко-католики Польщі знаходяться у безпосередньому підпорядкуванні Апостольської столиці, а Закарпаття - її нунція в Україні архієпископа Антоніо Франко.

Серед церков, що активно розвиваються останніми роками, є римсько-католицька. Утворено Львівську архідієцезію як її духовний центр, а також Житомирську і Кам'янець-Подільську дієцезії. У підпорядкуванні нунція (посла) Апостольської столиці в Україні автономно діє структура РКЦ у Закарпатті. Відкрито духовний коледж, духовну семінарію та український римсько-католицький університет. На сьогодні біля 700 католицьких громад діють у всіх областях України. РКЦ має 22 монастирі, понад 200 недільних шкіл, 6 періодичних видань та більше 300 служителів культу, серед яких дві третини - іноземці.

Широко представлені в Україні церкви протестантського напрямку. Вони об'єднують 3590 громад, в т.ч.: євангельські християни-баптисти - 1621; християни віри євангельської (п'ятдесятники) - 892; свідки Єгови - 538; адвентисти сьомого дня - 481; реформати - 97; лютерани - 27. На 1 січня в Україні було 43 громади колишньої Ради Церков ЄХБ, 42 Незалежні громади ЄХБ. Євангельські християни нараховували 73 громади. Баптистські громади найбільш поширені в Чернівецькій (117), Київській (109), Вінницькій (95) та Хмельницькій (101) областях; п'ятдесятницькі - в

Рівненській (163), Волинській (103) та Тернопільській (68); єговістські - в Закарпатській (227), Львівській (65) та Івано-

Франковській (52); адвентистські - в Чернівецькій (70) та Вінницькій (55) областях. Громади реформатської церкви (97) діють лише в Закарпатті. В протестантських церквах є необхідні управлінські структури, в тому числі й республіканські духовні центри. Зміцнюється матеріальна база релігійної діяльності, широко ведеться релігійно-просвітницька, морально-виховна, місіонерська та благодійницька робота.

Значно зросла в Україні кількість мусульманських громад (176), проте єдиної церковної структури ця конфесія не набула. На сьогодні офіційно діють три зареєстровані самостійні центри - у Києві (Духовне управління мусульман України - ДУМУ), Донецьку (Незалежне ДУМУ) та Сімферополі (ДУМ Криму).

Два центри керують діяльністю 83 іудаїстських громад -Об'єднання іудейських релігійних організацій та Об'єднання релігійних громад іудейського віровизнання.

В останні роки набули поширення новітні релігійні течії і напрями. Серед них громади харизматичного напрямку (68), Церкви Повного Євангелія (80), Новоапостольської церкви (33), Церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів) (23), а також Товариства свідомості Крішні (28), буддистів (23). Функціонує 33 громади РУНВіри. Крім того в Україні діє більше 200 малочисельних об'єднань віруючих 46 різних релігійних напрямів.

Наукові конференції, круглі столи, колоквіуми 1996 р.,

які проводять Українська асоціація релігієзнавців та

Відділення релігієзнавства ІФ НАН України разом з іншими науковими інституціями

14-16 березня	Міжнародна наукова конференція "Петро Могила і сучасність". На базі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ і Національного університету "Києво-Могилянська Академія".
18-19 квітня	Всеукраїнський колоквіум з проблем орієнталістської релігійності. На базі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ і Національного університету "Києво-Могилянська Академія".
3-6 травня	Міжнародна наукова конференція "Історія релігії в Україні" (секції: "Феномен Петра Могили" та "Берестейській унії - 400"). На базі Львівського Музею історії релігії.

7-8 травня	Міжнародна наукова конференція “Свобода релігії: практичний аспект реалізації” (для західного регіону України). На базі Львівського Музею історії релігії.
15-18 травня	Міжнародна наукова конференція “Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози” (секція: “Місце релігійного фактору в стабілізації демографічної ситуації”). На базі Чернівецького університету.
17-19 травня	Міжнародна науково-практична конференція “Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі”. Тези обсягом 2 ст. До 20.03.96. На базі Острозького вищого колегіуму (Рівненська обл.)
23-24 травня	Всеукраїнський колоквиум на тему “Природа релігійного феномену”. На базі Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ.
13-14 червня	Всеукраїнський колоквиум з проблем неохристиянської релігійності (на базі Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ і Національного університету “Києво-Могилянська Академія”.)
5-7 вересня	Міжнародна наукова конференція “Церква і соціальні проблеми. Українське суспільство: особа і духовні вартості”. На базі Львівського лісотехнічного університету
9-14 вересня	Міжнародні наукові конференції “Проблеми духовності в кінці XX ст.” і “Шляхи самопізнання людини в філософії, релігії, науці”. На базі Севастопольського технічного університету.
19-21 вересня	Міжнародна наукова конференція “Релігія і Церква в посткомуністичних країнах”. На базі Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ.
23-25 вересня	Міжнародна наукова конференція “Свобода релігії: практичний аспект реалізації” (для східного регіону України). На базі Донецького університету.
12-13 жовтня	Всеукраїнський колоквиум “Східний обряд в українському християнстві”. На базі Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ і Національного університету “Києво-Могилянська Академія”.
24-26 жовтня	Міжнародна наукова конференція “Людина: дух, душа, тіло”. На базі Сумського держун-ту.
13-15 листопада	Всеукраїнська наукова конференція “Берестя (1596 р.) в історичній долі українства”. На базі Тернопільського медінституту та Обласного архіву).

Десятитомник з історії релігії в Україні

Українська Асоціація Релігієзнавців разом з Відділенням релігієзнавства Інституту філософії НАН України приступили до написання цієї фундаментальної праці. Це буде не просто історія церкви чи конфесій, а релігійного процесу на наших рідних теренах. Тематичний зміст десяти томів такий: 1. Релігії дохристиянської доби; 2. Українське Православ'я; 3. Православ'я в Україні; 4. Католицизм на українських землях; 5. Український греко-католицизм; 6-7. Протестантизм в Україні; 8. Релігії національних меншин і некорінних народів України; 9. Неорелігії в Україні; 10. Релігія і церква в незалежній Україні.

До написання томів, які пишуться паралельно, залучено провідних дослідників з різних наукових і богословських інституцій України, з української діаспори. В своїй роботі ми прагнемо керуватися принципами об'єктивності, історизму, світоглядного і конфесійного плюралізму. Передбачалося видання десяти томів в 1994-1995 роках. Проте фінансова скрута, яка вразила Україну, позначилася і на наших планах. Але вже у видавництві Українського Центру духовної культури знаходяться рукописи двох перших томів. Маємо певні труднощі із написанням третього, четвертого і восьмого томів. Зокрема, з написанням розділів про православне сектантство в Україні, релігії окремих національних меншин, історії римо-католицизму на українських теренах. Передбачалося видання окремого тому з історії ісламу й іудаїзму в Україні, але поки що нам не вдалося сформувати творчі колективи для їх написання. Тому передбачаємо видрукувати відповідні розділи з історії цих релігій у 8 томі видання. Звертаємося з проханням до можливих спонсорів видання: допоможіть нам своїми пожертвами не лише видати окремі томи, а й дещо оплатити працю авторів та комп'ютерний набір книг.

Головний редактор десяти томів *А. КОЛОДНИЙ*

КОНЦЕПЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

(короткий виклад)

1. Релігієзнавчу освіту не слід ототожнювати або підміняти богословською (теологічною), яка є, як і атеїстична, світоглядно неплюральною, а водночас конфесійно зорієнтованою. Організація богословської освіти в системі державних навчальних закладів

суперечить принципам світськості освіти, відокремлення церкви від держави і школи від церкви, спричинить до подальшого загострення суперечок і конфліктів на світоглядному і конфесійному рівні, оскільки в державних школах і вузах навчаються віруючі різних конфесій, а також невіруючі.

2. Навчання релігії слід передати навчальним закладам, які організуються конфесіями при своїх церквах. Як виняток, можна дозволити їм використовувати попервах частково, на правах аренди приміщення державних навчальних закладів, але без підпорядкування навчального процесу в них керівництву різних інституцій Міністерства освіти. Визначитися, що загальноосвітня програма цих навчальних установ, якщо вони претендують на видачу документів про освіту державного зразка, затверджується обласними відділами освіти, а то й Міністерством освіти України.

3. Враховуючи можливості сприйняття навчального матеріалу, ввести як обов'язковий навчальний предмет в школах (9 клас) "Історію релігії". Як факультативні курси, в школах можна було б запропонувати "Біблійні оповіді", "Історія релігії в Україні".

4. До викладання названих навчальних дисциплін (п.3) допускати педагогів, які пройшли відповідну релігієзнавчу підготовку на спеціально організованих для цього курсах при провідних педагогічних та державних університетах (інститутах) України. В наступному для підготовки викладачів релігієзнавчих дисциплін для установ середньої ланки освіти ввести спеціалізацію (а то й факультети) з релігієзнавства в Київському педагогічному університеті, Львівському, Одеському, Донецькому, Запорізькому, Харківському, Волинському університетах, Полтавському і Вінницькому педінститутах.

5. Ввести у середніх спеціальних навчальних закладах нормативний курс "Основи релігієзнавства" (18-24 години), а у вищих навчальних закладах нормативний курс "Релігієзнавство" (36 годин). Організувати підготовку викладачів цих курсів на філософських факультетах вузів України, спеціалізованих факультетах.

6. Підготовку спеціалістів вищої наукової кваліфікації з релігієзнавства організувати через аспірантуру і докторантуру Інституту філософії НАН України, Київського, Одеського і Львівського університетів, Українського педуніверситету.

7. З метою забезпечення наступності в релігієзнавчій освіті утворити єдину комісію Міносвіти для підготовки навчальних програм з релігієзнавчих дисциплін, організації написання підручників літератури.

8. Враховуючи те, що в державних школах і вузах навчаються діти з сімей різної світоглядної орієнтації або ж різних релігійних уподобань, не допускати до викладання релігієзнавчих

дисциплін служителів культу або проповідників якоїсь конкретної конфесії, не запрошувати їх для здійснення якихось обрядових дійств у цих навчальних закладах.

9. В організації навчального процесу з релігієзнавства виходити з принципів світоглядного плюрлізму, позаконфесійності, історизму, об'єктивності, світськості.

10. Не допускати перетворення шкільних і вузівських приміщень через фінансові міркування в осередки пропаганди і розвитку нетрадиційних релігій в Україні, що вже має місце.

Президент УАР
Віце-президент - керівник відділу
освіти і просвіти УАР

проф. *А.Колодний*
проф. *М.Закович*

**В ОСЕРЕДКАХ І ГРУПАХ
УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ**

Тернопільський осередок УАР

Тернопільську обласну організацію УАР створено в квітні 1993 р. Обласний осередок очолює кандидат філософських наук, доцент Арсен Гудима. За цей час організацією вже проведено міжнародну конференцію “Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу”, республіканську - “Релігія і церква в національному відродженні України” і регіональну - “Хресна дорога митрополита В.Липківського”. Матеріали названих конференцій опубліковані. Планом організації передбачено проведення конференцій присвячених митрополитові Андрею Шептицькому, патріархові Йосифу Сліпому, окремим проблемам історії релігії і церкви в Україні, проблемам національно-патріотичного та релігійного виховання молоді. В листопаді осередок планує провести конференцію “Берестя (1596 р.) в історичній долі українства”.

Згідно рішення квітневої (1995 р.) міжнародної конференції при осередку утворено “Комітет українізації Почаївської Лаври”,

основною метою діяльності якого є повернення святині в лоно Українського православ'я.

Керівник осередку доцент А.Гудима видрукував брошуру “Почаївський монастир в історичній долі українства” (Тернопіль, 1995). Професор Опалко Н.І., доцент Свідерський Ю.Ю., викладачі Гуцал П.З. і Кухарський В.М. підготували матеріали з проблем викладання релігієзнавства у вузах Тернополя. Релігієзнавці Тернопілля є авторами багатьох публікацій в наукових збірниках, журналах, в місцевій пресі. Вони виходять із своїми передачами на обласне радіо.

Велику роль в активізації роботи релігієзнавців області відіграє колективний член асоціації — Державний архів Тернопільської області (директор Б.Хаварівський).

Матеріал підготував **А.ГУДИМА**

Севастопольська група релігієзнавців

Севастопольське релігієзнавство має свою традицію. Воно було започатковане тут доцентом І.І.Фурсіним з дня організації в місті приладобудівного інституту. Вже тоді було проведено вагомі соціологічні дослідження релігійності, організовувалися наукові конференції. Робота севастопольських релігієзнавців активізувалася з утворенням в місті групи Української Асоціації Релігієзнавців, яку очолив доктор філософських наук, професор місцевого технічного університету Анатолій Глушак. Щорічно у вересні за її участю в Севастополі проводяться наукові конференції, на яких обов'язковою є секція релігійної духовності. Матеріали конференцій оперативно видруковуються. В Севастополі останнім часом вийшли у світ монографії “Історія християнства в Криму й Україні” (А.Глушак) і “Крим християнський”, підготовлено до друку книгу “Релігії Криму”. Севастопольські релігієзнавці мають безпосередні творчі зв'язки із зарубіжними дослідниками релігії Німеччини, США, Швейцарії. Вони активно обстоюють право на релігійні свободи різних конфесій за умов, коли владні структури практично всіляко насаджують і утверджують тут російсько-православне віровизнання. Характерним є те, що членами групи в Севастополі є не лише викладачі релігієзнавчих курсів з різних навчальних закладів, а й богослови різних конфесій. З'явилися й асоційовані члени осередку. Група має своє майбутнє, гарантом якого є відкриття в Севастопольському технічному університеті аспірантури з релігієзнавства.

Матеріал підготувала **Л.ФІЛИПОВИЧ**

З М І С Т

I. НАУКОВІ ДОПОВІДІ:**А. КОЛОДНИЙ.**

Українське релігієзнавство: стан і перспективи. c. 1

О. САГАН. Українське православ'я: історіософське осмислення феномену. c. 8**М.БАБІЙ, О.КАРАГОДІНА, А.КОЛОДНИЙ, П.КОСУХА,****Л.ФИЛИПОВИЧ.** Нові релігійні течії і культи в сучасній Україні. c. 17**II. НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ. КРУГЛІ СТОЛИ. КОЛОКВІУМИ:**

“Українське православ'я: особливості, історія, сучасність”. c. 24

Матеріал підготував О.САГАН c. 24

“Протестантизм в українському соціокультурному контексті”. c. 29

Матеріал підготував П.КОСУХА c. 29

“Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу”. Матеріали підготували А.ГУДИМА і Б.ХАВАРІВСЬКИЙ c. 32

“Релігія в контексті суспільних і духовних реалій сьогодення”. c. 35

Матеріал підготував П.ЯРОЦЬКИЙ c. 35

“Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України”. c. 40

Матеріал підготував В.ЖУКОВСЬКИЙ c. 40

“Рідновірство: витоки, течії, тенденції” c. 41

Матеріал підготував А.КОЛОДНИЙ c. 41

“Свобода релігії: проблеми практичної реалізації” c. 43

Матеріал підготував М.БАБІЙ. c. 43

III. ІНФОРМАЦІЯ

Почесні наукові співробітники ВР Інституту філософії НАН України. c. 48

Українська Асоціація Релігієзнавців. c. 49

Центр релігієзнавчих консультацій і експертиз УАР. c. 51

Міжнародні зв'язки УАР та Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України. c. 52

Спеціалізована Вчена Рада з релігієзнавства. c. 54

Секція релігієзнавства у товаристві “Знання” України. c. 54

Релігійна карта України c. 55

Наукові конференції, круглі столи, колоквиуми 1996 р. c. 57

Десяти томник з історії релігії в Україні. c. 59

Концепція релігієзнавчої освіти в Україні c. 59

IV. В ОСЕРЕДКАХ І ГРУПАХ УАР

Тернопільський осередок УАР c. 61

Севастопольська група релігієзнавців c. 62

Summary

“Ukrainian Religious Studies” is the bulletin of Ukrainian Religion Researchers Association and Religious Studies Department of the Philosophy Institute of Ukrainian NAS, published twice a year. There are such articles as “Religious Study Science in Ukraine: State and Perspectives” (Kolodny A.), “The Ukrainian Orthodoxy: the Historiosophic Comprehension of the Phenomenon” (Sagan O.) and “About the Activities in Ukraine of New Religious Movements and Cults” in the first issue in 1996.

There are published the information and conclusions of some scientific conferences such as “Religion in Contemporary Social and Spiritual Context”, “Freedom of Religion: the Problems of Practical Realisation”, “Ukrainian Orthodoxy: Peculiarities, History, Contemporary Time”, “Protestantism in Ukrainian Sociocultural Context” etc. There are the information about the scientific conferences on religious studies in Ukraine in 1996, about the Specialised Council for Doctoral Dissertation in Religious Studies and Ukrainian Religion Researchers Association, as well as about the Expert Centre of Religious Studies, the religious map of Ukraine etc.